

L'IMPACTE DE LA COVID-19 SOBRE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA: solidaritat malgrat les dificultats

Xarxa
d'economia
solidària
de Catalunya

Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya

Barcelona, novembre de 2020

Autoria: Alba Hierro, Guillem Subirachs i Rubèn Suriñach.

Agraïm la col·laboració de la comissió de Balanç Social i de la comunitat de Pam a Pam.

Disseny, maquetació i correcció: L'Apòstrof, SCCL

Amb el suport de:

Promou:

Amb el finançament de:

ÍNDIX

1. MARC METODOLÒGIC	4
2. LA COVID-19 COM A CATALITZADOR	7
3. IMPACTE ECONÒMIC	9
3.1 Afectació de la covid-19 a l'activitat ordinària	10
3.2 Evolució d'ingressos i despeses	15
3.3 Eines financeres utilitzades	18
3.4 Impacte econòmic en l'àmbit agroecològic	22
3.5 Impacte en el sector tecnològic	24
4. IMPACTE SOCIOLABORAL	27
4.1 Mesures laborals aplicades	28
4.2 Evolució dels llocs de treball	31
4.3 Salut laboral	33
4.4 Conciliació de la vida personal amb la laboral	35
4.5 Impacte sociolaboral en el sector agroecològic	37
4.6 Ús de les TIC durant el confinament	39
5. IMPACTE SOBRE LA PARTICIPACIÓ	41
5.1 Presa de decisions durant el confinament	42
5.2 Estratègies per afavorir la participació	46
6. RESPOSTES DURANT EL CONFINAMENT, I PER AL DIA DESPRÉS	47
6.1 El paper de les respostes col·lectives durant el confinament	48
6.2 Respostes per al dia després	62
7. CONCLUSIONS	68

1

Marc metodològic

Per poder fer aquest informe ens hem basat en tres fonts de dades diferents. Cada una parteix d'una mostra i diferents que, combinades, ens permeten tenir una fotografia amb diferents nivells de l'impacte de la covid-19 sobre el teixit de l'economia social i solidària (ESS).

Balanç social, campanya 2020: hem adaptat la campanya 2020 del Balanç social perquè, a més dels objectius habituals, treballi en favor d'entendre l'impacte de la crisi derivada de la covid-19 sobre el teixit de l'ESS i, alhora, permeti identificar i visibilitzar pràctiques que defineixen l'ESS en un context de crisi com aquest.

Amb aquests objectius, a les preguntes que cada any fem al Balanç social, i que aquest any estaven enfocades a l'exercici 2019, hem afegit un segon bloc de 47 preguntes referides al primer semestre de 2020. Aquestes noves preguntes no només les hem treballat conjuntament amb les xarxes de [REAS Red de redes](#), com portem fent els últims anys, sinó que ho hem fet de forma coordinada amb altres agents que componen l'AESCAT per tal d'aconseguir entre totes un diagnòstic precís d'un context tant anòmal.

El Balanç social d'aquest any l'han superat 195 organitzacions i, d'aquestes, 129 han contestat el bloc de preguntes que ens permeten analitzar el context derivat de la covid-19. És necessari especificar, però, que cap de les 47 preguntes afegides aquest any ha estat de resposta obligatòria. I, per tant, cada organització ha contestat les preguntes que ha volgut o pogut. Així, cada anàlisi que fem a partir de les dades del Balanç social parteix d'una mostra diferent.

El període de resposta d'aquestes preguntes ha estat entre l'1 de juliol i el 30 de setembre de 2020. L'elecció d'aquest període respon a la necessitat de tenir una fotografia de tot el primer semestre de l'any, una previsió fins a final d'any —tot i la dificultat que comporta en un context així— i que entre totes puguem fer propostes de mesures no només per al curt termini, sinó de caràcter més estructural.

La part quantitativa de les noves preguntes d'aquest any ens ha servit com a base per fer els capítols 3, 4 i 5, on analitzem l'impacte de la covid-19 des dels àmbits econòmic, sociolaboral i de participació. Apartats que no hem fet només amb les dades del Balanç social, sinó que hem complementat amb les recollides de dades específiques a través de Pam a Pam per poder aprofundir en els sectors agroecològic i tecnològic.

En les parts quantitatives hem d'especificar que aquest 2020 és el primer any que el Balanç social trenca el binarisme home-dona a l'hora de fer les preguntes i hem afegit la categoria d'altres identitats de gènere¹ a totes les qüestions on demanem algun nombre de persones. Les 129 entitats que han contestat l'enquesta formen una base social de 120.925 persones, 49.331 dones, el 40,79% del total, 71.484 homes, que representen el 59,11% del total, i 120 persones amb identitats no binàries, un 0,10% del total. Per tant, sense voluntat d'invisibilitzar la categoria d'identitats de gènere no binàries, hem optat per posar-la només en aquells casos en què la categoria tingui un nombre significatiu de persones i que ens permeti arribar a conclusions no esbiaixades per la mida de la mostra.

La part qualitativa ens ha permès crear la base de l'apartat 6, on aprofundim en les respostes col·lectives que s'han produït, en els recursos utilitzats per fer front a la situació i en les mesures que el teixit de l'ESS creu necessàries per davant de la dificultat del context i per situar-lo com a eix central de la reconstrucció econòmica.

1 - El qüestionari de Pam a Pam ja fa anys que va més enllà del binarisme home-dona.

A l'hora de preguntar la part quantitativa i la qualitativa vam fer una diferenciació en dos blocs temporals: 1. *Període de confinament estricte*: durant les primeres setmanes de l'estat d'alarma, entre el 13 de març i el 4 de maig². 2. *Situació en acabar el primer semestre de 2020 i previsió fins a final d'any*.

Recollida de dades específiques del sector agroecològic: a través del projecte Pam a Pam, la [Xarxa d'Economia Solidària \(XES\)](#) aposta des de 2018 per reforçar el sector agroecològic, tant des de la producció i l'elaboració com també des de la distribució i el consum. Com ja s'apuntava a l'informe [Sembrem transformació](#)³, l'aliança de l'ESS amb el moviment agroecològic pot ser estratègica per a la consolidació i el creixement d'ambdós moviments. Per aquest motiu, des de Pam a Pam es va col·laborar amb diferents entitats referents en la dinamització agroecològica per tal de recollir dades que poguessin posar llum sobre quin havia estat l'impacte del primer confinament en el sector.

La recollida de dades va tenir lloc al juny de 2020 i es va organitzar de manera diferent segons la tipologia d'entitats. En l'àmbit de la producció es va organitzar el treball de camp per subsectors: horta, fruita, cereal, ramaderia, pesca i elaboració, i es van dur a terme tres entrevistes a diferents productors. En el cas de l'elaboració, es van escollir quatre àmbits de la transformació alimentària: formatges, fleca, vi i oli. En aquest cas concret, vam entrevistar almenys un projecte de cada àmbit.

Pel que fa al sector de la distribució, es va organitzar un grup de discussió en línia amb la participació de cinc empreses del territori que es dediquen a aquesta activitat. Finalment, en el cas del consum, s'han fet dues entrevistes en profunditat a una cooperativa de segon grau que aglutina divuit botigues de productes ecològics a diferents municipis de Catalunya, i un projecte de consum agroecològic que articula cinc grups de consum al Camp de Tarragona. A més, s'han inclòs les respostes del formulari enviat a la coordinadora de consum agroecològic de la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya i a cinc cooperatives de consum de diferents municipis.

La informació recollida l'hem utilitzat per fer anàlisis específiques dels blocs d'impacte econòmic i sociolaboral.

Recollida de dades específica del sector tecnològic: des de la XES, des de diferents projectes com Pam a Pam i la Fira d'Economia Solidària de Catalunya (FESC), fa temps que s'aposta per reforçar aquest sector, que és estratègic tant en la construcció del mercat social català com per potenciar la creació de tecnologies lliures i transformadores. És per aquest motiu que davant la crisi oberta per la covid-19, des de Pam a Pam s'ha fet una recollida de dades de l'impacte del primer confinament en el sector, que també s'ha integrat dintre de l'informe [Les infraestructures digitals del comú](#)⁴.

Han respost l'enquesta 23 entitats que treballen en el sector TIC dintre de l'ESS. No és una mostra gaire gran en valors absoluts però sí representativa del sector, perquè de tot el mapa de Pam a Pam, amb 1.010 iniciatives de l'ESS publicades a data 30 d'octubre 2020, només n'hi ha 24 en què el sector tecnològic sigui el principal. L'enquesta es va enviar el 28 d'abril i es van rebre respostes fins el 29 de juny i, per tant, en moments diferents de l'etapa de confinament, desconfinament i «nova normalitat».

La informació recollida l'hem utilitzada per completar l'anàlisi del bloc d'impacte econòmic.

2 - Les dates són aproximades, ja que cada entitat i territori van tenir una afectació diferent.

3 - Es pot trobar aquí: https://pamapam.org/wp-content/uploads/2020/07/Xarxes-alimenta%CC%80ries-locales-COVID19_DEF.pdf

4 - El podeu trobar a: https://pamapam.org/wp-content/uploads/2020/10/Informe-ESS_TIC_2020.pdf

2

La covid-19 com a catalitzador

Els contextos de crisi actuen com a proves de força per a les costures que entrellacen el teixit sociocomunitari: porten la societat al límit, i forcen l'emergència de respostes ràpides, poc planificades, gairebé impulsives. Aquestes respostes, com la mateixa ambivalència humana, es poden decantar cap al camp qui pugui individualista —que acaba, en última instància, afavorint els poderosos i afeblint els que ocupaven, ja de per si, posicions desfavorables— o cap a l'organització col·lectiva per abordar, de manera solidària, les desproteccions que generen les crisis capitalistes. Aquesta ambivalència s'ha materialitzat durant la primera onada d'impacte de la covid-19, quan, mentre uns feien de policies de balcó, els altres s'implicaven en xarxes de suport mutu o aplaudien els sanitaris des les finestres. La pugna entre aquestes dues pulsions —i la seva concreció en l'esfera pública— marcarà la direcció de la reconstrucció d'un sistema socioeconòmic que, avui, està en ruïnes.

Probablement aquesta sigui un dels principals aprenentatges d'aquesta primera onada: mentre les costures sociocomunitàries resistien, les del capitalisme saltaven pels aires; mostrant-lo com a sistema estructuralment fràgil, incapaç de sostenir les condicions de vida en moments d'emergència social. Si ja era evident que, en condicions «normals», aquest sistema es reproduïa en el temps a còpia d'empitjorar les condicions de vida de les classes populars del Nord global per engruixir els comptes de resultats de les classes dominants; de sotmetre a la fam i la misèria la gran majoria del Sud global, i de destruir els ecosistemes, la situació extrema que vivim l'ha deixat encara més al descobert: és un sistema fallit.

Però un gran naufragi com aquest pot deixar un panorama devastador, especialment quan pugem alçar la vista i veure el paisatge de nou. La intenció d'aquest informe és, precisament, la d'aturar-nos un moment i alçar la vista. Volem que serveixi per treure el cap per sobre dels núvols de la tempesta i intentar sedimentar alguns aprenentatges i certeses que ens deixa la primera onada, especialment en relació al paper de l'ESS. Sediments que, un cop passada la covid-19, creiem que han de ser fonaments per a una reconstrucció sistèmica enfocada a la transició ecològica democràtica i amb justícia social.

La hipòtesi de partida d'aquest informe és que l'ESS pot ser un element clau per construir nous horitzons passada la crisi, però, per fer-ho, la necessitem forta i organitzada. Així doncs, l'objectiu d'aquest informe és entendre com ha rebut l'impacte de la primera onada de la crisi el teixit de l'ESS, com ha respost col·lectivament per atenuar-ne els impactes, i quins són els aprenentatges o idees clau que creiem que s'han de situar al full de ruta del moviment de l'ESS d'ara endavant.

3

Impacte econòmic

3.1 Afectació de la covid-19 a l'activitat ordinària

A partir del decret publicat al BOE del 29 de març, el govern espanyol ordenava el confinament domiciliari de la població i l'aturada de tota activitat econòmica no essencial per intentar evitar la propagació de la covid-19. Amb aquesta decisió, només podien anar al lloc de feina les treballadores d'organitzacions que desenvolupessin una activitat considerada essencial. Tota la resta quedaven definides com a no essencials i, per tant, si l'activitat no es podia adaptar al context d'un domicili, s'havia d'aturar.

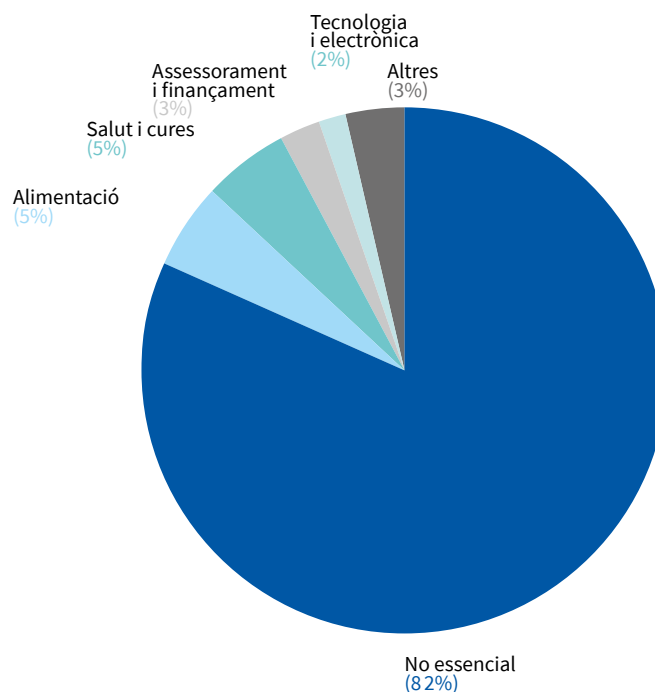
L'impacte d'aquest decret en les organitzacions enquestades a través del bloc específic de la campanya del Balanç social 2020 va ser que el 82% no va ser inclosa a l'abast de les activitats essencials. Es tracta d'entitats i empreses que formen part de sectors molt majoritaris en nombre d'organitzacions de l'ESS com educació i recerca —en què els últims anys han sobresortit els projectes educatius, la formació crítica i la difusió i la sensibilització—, cultura i oci, habitatge i gestió de l'entorn o espai i xarxes. És a dir, la majoria de les organitzacions enquestades van haver d'adaptar la seva activitat al context de no poder sortir de casa o, fins i tot, en alguns casos aturar-la davant la impossibilitat de fer-la en aquest context.

Per contra, el 18% restant duu a terme activitats considerades essencials, sobretot en els sectors de l'alimentació, la salut i les cures, l'assessorament i el finançament i la tecnologia i l'electrònica⁵.

Gràfica 3.1

Classificació de les activitats en funció de si són essencials o no i del sector.

Mostra: 116 organitzacions

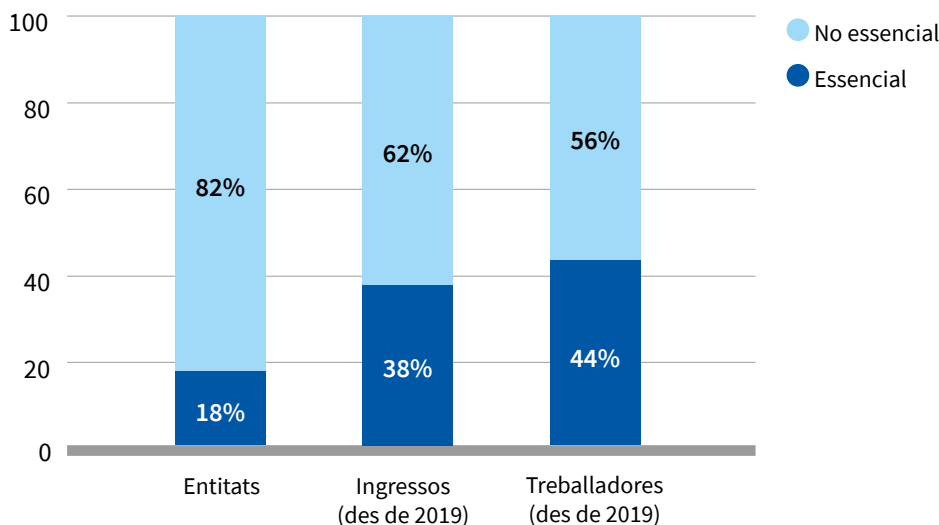

5 - Entrem més en detall en els sectors de l'alimentació i la tecnologia i electrònica en apartats específics al final d'aquest punt.

Abans d'entrar a veure quin va ser l'impacte econòmic d'aquesta diferenciació, creiem interessant aprofundir en aquest percentatge d'entitats considerades essencials. D'entrada, és necessari ressaltar que aquestes organitzacions representen un nivell d'ingressos i treballadores molt superior a la mitjana. El perfil d'aquestes entitats va implicar que pràcticament la meitat de treballadores, un 44%, fossin considerades essencials.

Gràfica 3.2

Pes de les activitats en funció de la seva consideració o no d'essencials
Mostra: 116 organitzacions

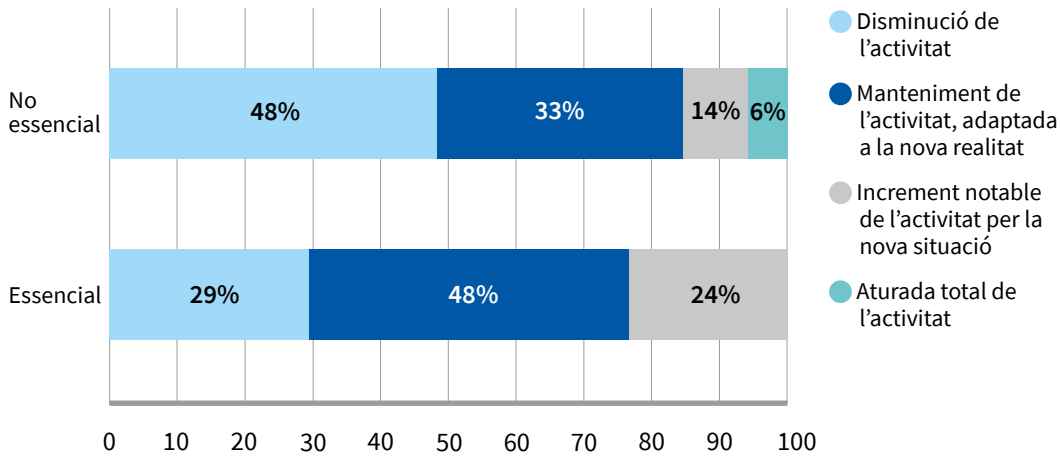
Si entrem més en detall en aquestes organitzacions, podem establir les categories següents, amb diferències significatives:

- Organitzacions vinculades a l'àmbit de la salut i/o a la intervenció comunitària: es tracta principalment d'entitats del Tercer Sector dedicades al serveis personals a col·lectius en situacions vulnerables, com gent gran, persones amb diversitats funcionals o en situació de pobresa.
- Organitzacions del sector agroalimentari: bàsicament cooperatives en l'àmbit de la producció i distribució agroalimentària i grups de consum.
- Cooperatives vinculades a l'assessorament en la gestió de les organitzacions i el seu finançament.
- Organitzacions amb serveis vinculats a la provisió de serveis bàsics en l'àmbit de les telecomunicacions.
- Mitjans de comunicació.

Fins ara hem vist com la consideració d'activitat essencial va provocar una primera categorització entre les organitzacions. El fet de no ser essencial implicava ja de per si la necessitat d'adaptar-se, si era possible, a una nova situació marcada pel teletreball com a eix central, amb l'impacte consegüent en l'àmbit organitzatiu i personal. Però, posant el focus en el nivell del volum d'activitat, el gràfic següent fa palès que la diferenciació d'essencial va generar una diferència significativa en relació amb la situació que hi havia abans de la declaració de l'estat d'alarma.

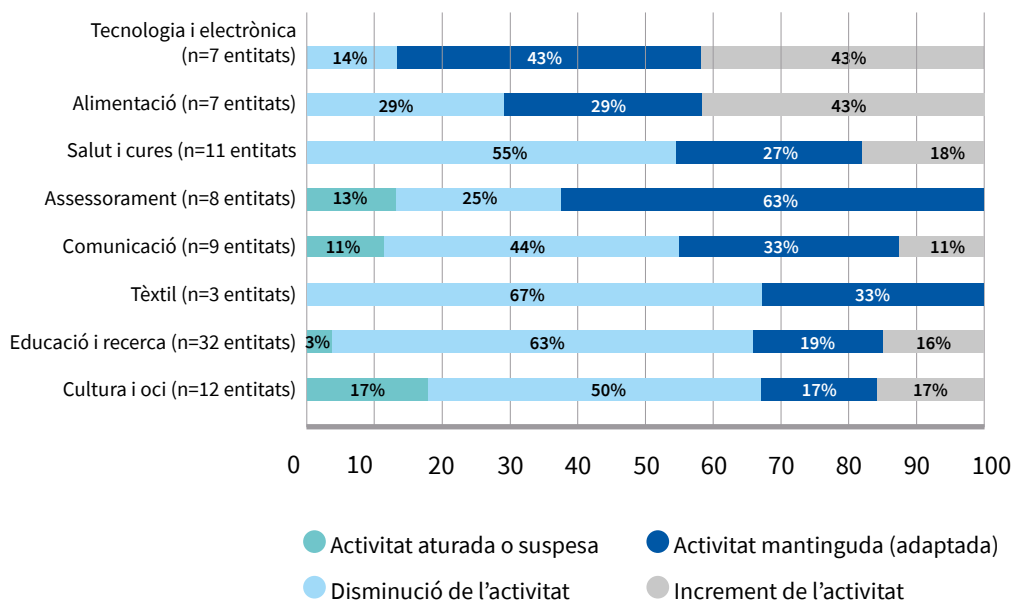
Entre les entitats considerades no essencials hi va haver molta més probabilitat d'una disminució de l'activitat o, fins i tot, d'aturada.

Gràfica 3.3
Afectació de la pandèmia a l'activitat ordinària en funció de si ha estat considerada essencial o no
Mostra: 116 organitzacions

Més enllà dels valors globals, la consideració d'essencial està directament vinculada al sector d'activitat i, per tant, sembla lògic pensar que també l'afectació en l'activitat va ser molt diferent en funció del sector analitzat. El gràfic següent recull els sectors que van tenir més percentatge d'entitats amb variació, sigui increment o disminució de l'activitat.

Gràfica 3.4
Sectors amb més variació, positiva o negativa, d'activitat
Mostra: 118 organitzacions

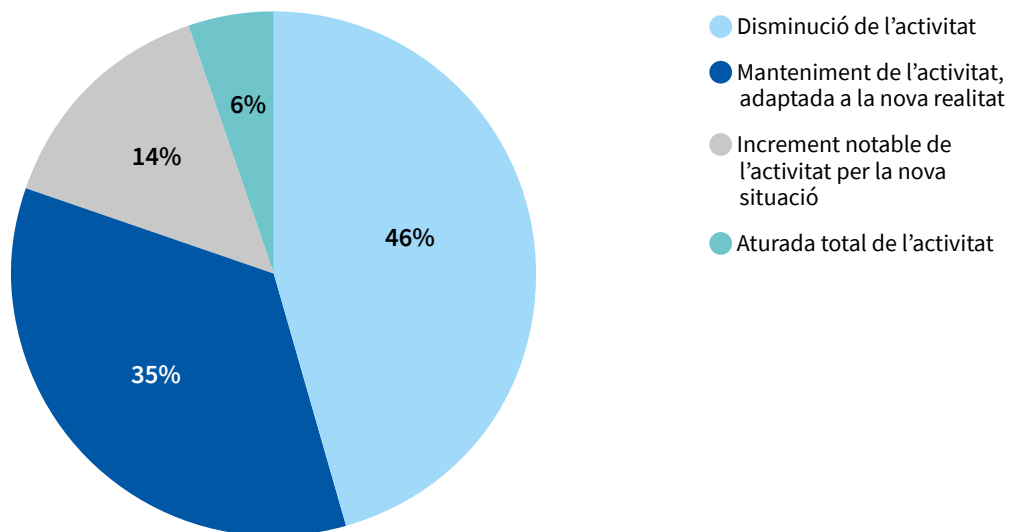

Pel que fa a l'increment d'activitat destaquen per sobre la resta dos sectors: el de l'alimentació, i la tecnologia i l'electrònica, amb el 43% d'organitzacions que van incrementar l'activitat en els dos casos. Ara bé, hi ha una diferència significativa entre aquests dos: de les set entitats del sector de l'alimentació que van contestar la pregunta, sis, (86%) van ser considerades essencials; en canvi, del sector tecnològic, només dues (29%). Precisament farem èmfasi en aquests dos sectors amb apartats específics al final del bloc.

D'altra banda, la cultura i l'oci, que no va ser considerat essencial en el decret publicat el 29 de març, va ser el sector clarament més afectat. No només perquè va tenir entitats que van haver d'aturar/suspendre la seva activitat (17%) sinó perquè, a més d'aquestes, el 50% en va patir una reducció.

I, per acabar, des del punt de vista general i més enllà de la consideració d'essencial i del sector, durant el període de confinament estricte⁶ el 46% de les entitats enquestades van patir un disminució de l'activitat diària respecte al període anterior a l'estat d'alarma. El 35% van mantenir la normalitat, però adaptada a la nova realitat, el 14% van veure incrementada l'activitat i el 5% la van haver de suspendre tota.

Gràfica 3.5
Afectació de la pandèmia a l'activitat ordinària
Mostra: 118 organitzacions

6 - Durant les primeres setmanes de l'estat d'alarma, entre el 13 de març i el 4 de maig. Setmanes que anomenem període de confinament estricte. No obstant això, les dates són obertes ja que cada entitat i cada zona s'han vist afectada de maneres diferent.

IDEES CLAU

- Les entitats vinculades a l'àmbit de la salut i/o a la intervenció comunitària, al sector agroalimentari, i a l'assessorament i gestió van ser les principals en la consideració d'activitat essencial durant l'estat d'alarma.
- El sector de l'alimentació i el tecnològic són els que han tingut increments significatius d'activitat a partir de l'estat d'alarma. A diferència del sector alimentari, on la majoria d'entitats va ser considerada essencial, les tecnològiques no ho van ser, però van augmentar l'activitat.
- Els sectors cultural, de lleure i educatiu són els més malparats, amb una reducció dràstica de l'activitat i els ingressos.

3.2 Evolució d'ingressos i despeses

L'impacte en l'activitat es tradueix, inevitablement, en un impacte en els ingressos. Fins ara hem vist com el 46% de les organitzacions van patir una disminució de l'activitat en comparació amb la situació anterior a l'estat d'alarma i el 5% la van haver d'aturar. Pel que fa als ingressos, aquests valors es tradueixen en el fet que el 61% preveu⁷ que a final d'any haurà tingut menys ingressos que l'any 2019.

Ara bé, acabem de veure que l'activitat ha estat molt diferent en funció dels sectors i, per tant, sembla lògic pensar que les diferències entre sectors també siguin significatives quant als ingressos.

Taula 3.1
Percentatge d'ingressos previstos durant el 2020 respecte els ingressos reals del 2019.
Mostra: 87 organitzacions

	1r semestre 2020	Previsió final 2020
Educació i recerca	90%	115%
Habitatge i gestió de l'entorn	82%	94%
Cultura i oci	40%	68%
Salut i cures	86%	95%
Comunicació	61%	85%
Alimentació	111%	107%
Tecnologia i electrònica	95%	102%
Assessorament	86%	84%
Finançament i moneda social	113%	89%
Espais i xarxes	99%	94%

D'aquesta taula destaquen tres aspectes:

- El primer està molt vinculat a l'activitat, el sector de l'alimentació és l'únic que el final del primer semestre de 2020 i la previsió de tancament de 2020 són millors que les seves comparatives respecte al 2019. I, per contra, la cultura i l'oci és el sector més afectat pel que fa als ingressos, sigui el primer semestre o la previsió de final d'any.
- El segon aspecte és que el sector de salut i cures, tot i ser un sector amb un percentatge significatiu d'entitats que van ser considerades essencials, no arriba en cap moment als ingressos de 2019.
- I, finalment, la majoria de sectors preveuen recuperar-se lleugerament de les caigudes d'ingressos del primer semestre de 2020. Sembla desprendre's la idea que les previsions de les entitats parteixen del fet que el segon semestre de l'any ha de ser un període de certa «normalitat» i de recuperació de l'activitat econòmica respecte a un primer que va tenir mesos de paràlisi econòmica, però que, a la vegada, va tenir els dos primers mesos de l'any en un context sense pandèmia.

7 - Previsió feta entre l'1 de juliol i el 30 de setembre, en funció del moment de resposta de cada organització.

- Aquest fet contrasta amb les perspectives que tenim de la segona onada de la pandèmia i ens fan dubtar de la fiabilitat d'aquestes previsions i alertar de l'impacte que pot tenir per a les organitzacions que aquest segon semestre no sigui de recuperació, com ja sembla clar a començament de novembre.

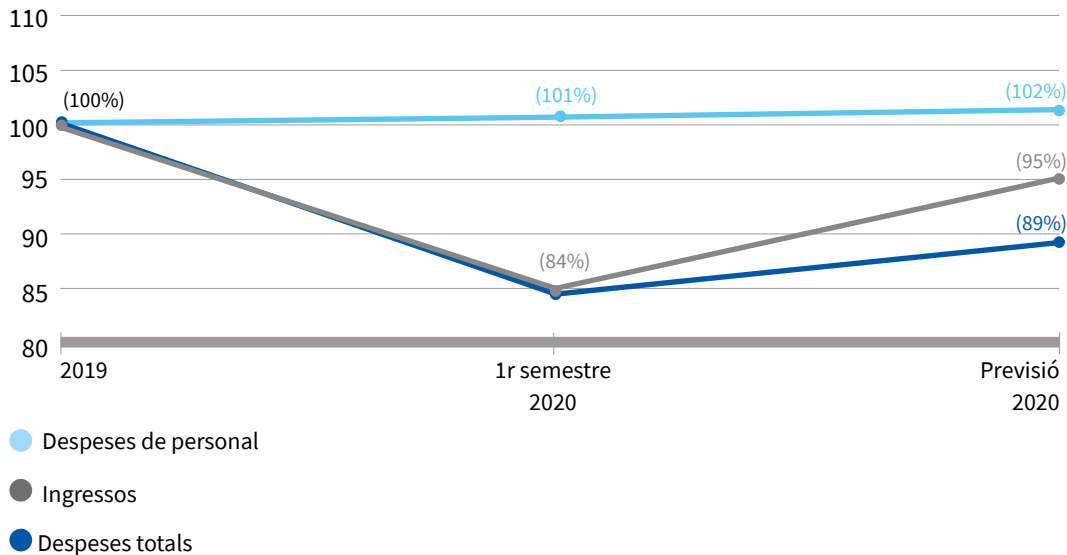
Quant a les despeses, en finalitzar el primer semestre de 2020 la despesa agregada de les entitats va ser un 42% del que havia estat l'exercici 2019 sencer. D'aquí podríem tenir una aproximació que, en no arribar al 50%, el nivell de despesa estava sent inferior a l'any anterior⁸. Una altra aproximació possible és mirar el nivell de despesa agregada que preveuen les entitats en acabar aquest 2020 i comparar-la amb el de 2019. I fent aquesta comparativa veiem com les mateixes entitats preveuen tenir una despesa agregada que arriba al 89% de la despesa de l'any 2019.

Si ens fixem, però, en la previsió en funció de la tipologia de despesa, veiem un fet remarcable:

A nivell agregat, les despeses en personal arriben a ser un punt percentual superior a les de 2019. El que ens fa pensar que la reducció de despesa no està atribuïda al personal, sinó a altres aspectes com l'adquisició de béns o serveis.

Veiem aquestes dues idees analitzant conjuntament els ingressos i les despeses.

Gràfica 3.6
Evolució dels ingressos i despeses respecte l'exercici 2019
Mostra: 87 organitzacions
2019=base 100

8 - Però estaríem assumint, sense saber-ho del cert, que les despeses de 2019 van estar distribuïdes uniformement al llarg de l'any.

Queda clar, doncs, que les organitzacions estan retallant despeses preventivament, essencialment compres, per intentar mantenir de moment les de personal.

IDEES CLAU

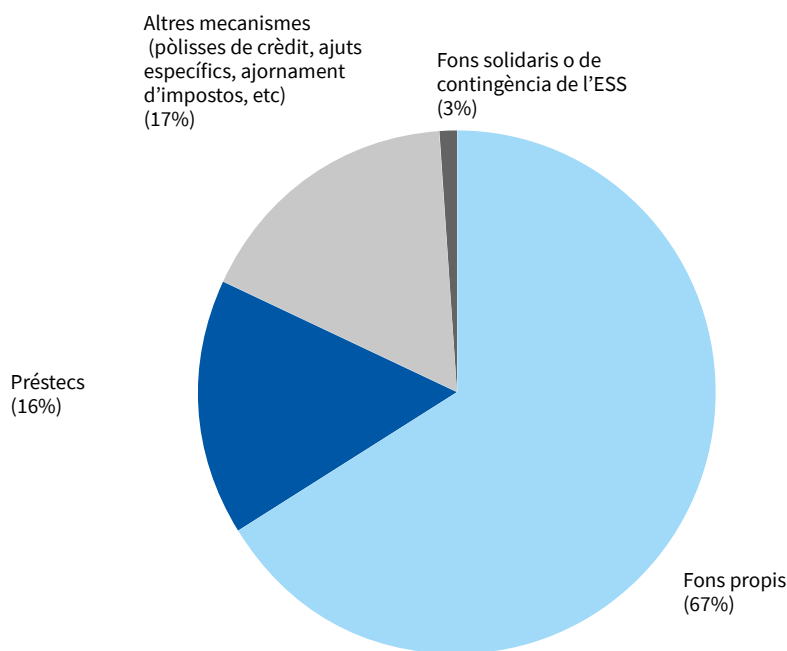
- La manera més habitual per entomar l'impacte econòmic ha estat el manteniment de les despeses de personal i compensar la davallada d'ingressos retallant-ne altres, bàsicament les compres, i alleugerint les tensions de tresoreria amb fons propis.
- La pregunta que ens sorgeix aquí és: fins quan duraran els fons propis si la davallada d'activitat es prolonga en el temps, especialment per als sectors no essencials?

3.3 Eines financeres utilitzades

El fet d'haver de fer front, en molts casos, a una disminució sobtada d'activitat i d'ingressos fa pensar que, com a mínim, hi va haver en molts casos tensions imprevistes en la liquiditat de les empreses i entitats. Per respondre a aquestes situació és significatiu veure com un terç de les organitzacions van necessitar algun mecanisme financer que anés més enllà de la utilització de fons propis.

Gràfica 3.7

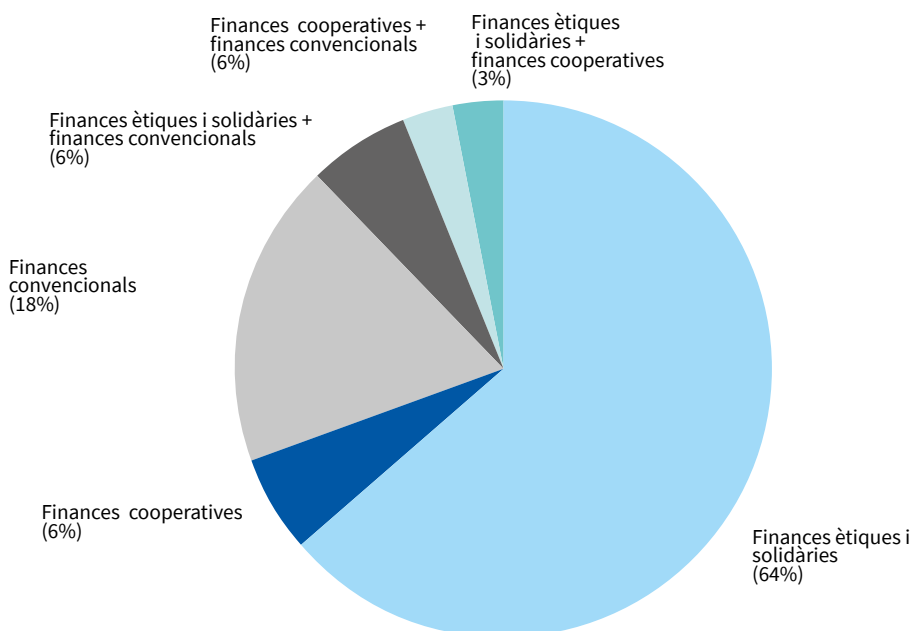
Mecanismes financers utilitzats per fer front a la paralització econòmica
Mostra: 96 organitzacions

El 16% d'entitats van demanar préstecs —ja sigui a curt o llarg termini— i el 17%, altres mecanismes com pòlisses de crèdit o ajuts específics. Destaca, també, el baix percentatge d'entitats que van recórrer a fons solidaris o de contingència creats des de l'ESS (1%). Ara bé, com mostrarem més endavant, aquest percentatge s'explica perquè bona part de les organitzacions s'han implicat en l'impuls de fons i, a la vegada, poques d'aquestes se n'han beneficiat.

Més enllà dels mecanismes, cal destacar que la majoria d'entitats (73%) va apostar per l'ús de les entitats de finançament ètic i solidari a l'hora de fer front a la situació de paralització econòmica; el 64%, sense necessitat d'utilitzar cap altra tipologia d'entitat de finançament. Aquests valors són similars al percentatge d'entitats que en són sòcies (78%).

Gràfica 3.8

Eines financeres utilitzades per fer front a la paraltzació econòmica**Mostra: 33 organitzacions**

Per tant, les entitats de finançament ètic i solidari han estat bàsiques per frenar la paràlisi econòmica. I ho han fet, sobretot, a través de préstecs a curt termini, pòlisses de crèdit, i avançament de factures i subvencions.

Fins ara hem vist quantes organitzacions van necessitar recórrer a finançament i on ho van fer. Però, amb quina quantitat de diners? Les entitats que van accedir a recursos extraordinaris ho van fer per un valor mitjà de 71.555,94 euros. Ara bé, aquest import en molts casos no és suficient per acabar l'any 2020, sinó que un 30 % apunta la necessitat de recórrer a més finançament abans d'acabar l'any.

Taula 3.2**Previsió de recursos extraordinaris i subvencions executades i justificades pendents de cobrar****Mostra: 79 i 92 organitzacions**

	% d'entitats	Mitjana de l'import
Previsió de recursos extraordinaris fins a final de 2020	30 %	60.172,50 €
Subvencions executades i justificades pendents de cobrar	43 %	82.219,22 €

El 30 % de les entitats preveu que necessitarà, de mitjana, 60.172,5 euros més per acabar l'any 2020. Uns valors que ja de per si són molt alts, però que posem al costat del percentatge d'organitzacions d'entitats que tenen subvencions executades i justificades pendents de cobrar (43 %

d'entitats amb una mitjana de 82.219,22 euros) perquè sembla evident que una primera mesura imprescindible seria que les administracions corresponents paguin les subvencions pendents.

Ara bé, a l'*Informe del mercat social català* de l'any 2019 alertàvem que hi havia símptomes de debilitat econòmica a l'ESS que, entre altres aspectes, venien de l'alt grau de dependència de subvencions i ens feien afirmar que:

«La combinació de dades ens planteja dubtes sobre la viabilitat dels projectes socioempresarials que s'estan impulsant i, per tant, de la fortalesa de l'àmbit de l'ESS en conjunt. Cal pensar estratègies per reduir aquesta debilitat, especialment si, com sembla, s'aproxima una nova crisi econòmica capitalista»⁹.

Aquesta nova crisi econòmica s'ha vist accelerada per la covid-19 i a la vegada la dependència de subvencions continua augmentant, no només perquè el 43 % de les entitats enquestades està esperant cobrar subvencions ja justificades, sinó perquè les subvencions representen, de mitjana, el 27 % dels ingressos d'aquestes mateixes organitzacions. Ara bé, és important analitzar aquest punt per agrupació de formes jurídiques.

Taula 3.3					
Subvencions i previsió de recursos financers, per tipologia de formes jurídiques					
Mostra: 87, 79 i 92 organitzacions					
		Cooperatives de treball i societats laborals	Societats mercantils	Associacions i cooperatives de segon grau i de consum	Associacions i fundacions
Any 2019	Dependència de subvencions mitjana	15 %	11 %	38 %	38 %
	% d'entitats que han utilitzat recursos financers	18 %	0 %	6 %	25 %
Any 2020	% d'entitats que necessitaran recursos financers a fi de 2020.	26 %	0 %	33 %	38 %
	% d'entitats amb subvencions pendents de cobrar	37 %	0 %	59 %	50 %

La situació de les associacions i fundacions és especialment preocupant ja que tenien, de mitjana, el 38 % d'ingressos provinents de subvencions, i el 50 % tenen subvencions executades i justificades pendents de cobrar. A més, són les que més han hagut d'utilitzar recursos financers (25 %) i les que més preveuen necessitar recursos financers abans d'acabar el 2020 (38 %).

9- Informe disponible al web del mercat social de la XES: https://mercatsocial.xes.cat/wp-content/uploads/sites/2/2016/04/mercatsocial_2019-1.pdf. En concret, ens referim a la conclusió 4.

10- Calculem la dependència de subvencions a través de la divisió entre l'import de subvencions rebudes durant el 2019 entre els ingressos totals de l'any.

Tot plegat està molt vinculat a l'apartat de «Respostes per al dia després», on mostrarem que algunes de les mesures sol·licitades tenen a veure no només amb el pagament de les subvencions i contractes pendents, sinó amb la diversificació de clients i la millora de la venda i la comercialització per tal d'aconseguir ser més resilients i tenir menys dependència de subvencions.

IDEES CLAU

- Les organitzacions que han hagut de recórrer a finançament, ho han fet de manera majoritària a través de les finances ètiques i solidàries.
- L'impagament de subvencions per part de les administracions és una de les principals causes de problemes de tresoreria i d'haver d'accedir a finançament extern. També posa de relleu la vulnerabilitat que genera la dependència de subvencions sobre l'ESS.

3.4 Impacte econòmic en l'àmbit agroecològic

Fins ara hem vist, a través de les dades de les 129 organitzacions que van contestar a les preguntes del balanç social, que el sector de l'alimentació va ser considerat majoritàriament essencial, amb un nivell d'activitat i d'ingressos més grans que els del 2019. Però l'enquesta específica feta per Pam a Pam ens permet aprofundir en l'àmbit agroecològic.

3.4.1 Impacte en la demanda

En general hi ha hagut un augment en el consum agroecològic: els comerços de venda d'alimentació ecològica han vist incrementada la facturació entre el 60% i el 70% durant els primers dos mesos de confinament (que ha revertit en un augment d'entre el 80% i el 100% en la facturació de les distribuïdores de fresc). Aquest increment és conseqüència tant de l'augment de despesa en la cistella per família com de l'augment de consumidors d'aquests productes. Alguns grups de consum (amb estructura capacitada per créixer) han arribat a duplicar el nombre de cistelles setmanals¹¹.

Aquest augment de la demanda ha revertit en moltes de les productores i elaboradores. En el cas de l'horta i, en particular, dels pagesos que fan cistelles per a grups de consum i a domicili, la demanda s'ha multiplicat fins al 300% en alguns casos. Hi ha alguns productes que han quedat exempts d'aquest augment de demanda com ara el peix, el vi i l'oli, que no han pogut trobar fàcilment canals alternatius de distribució. El cas de la pesca es especialment significatiu, amb una disminució considerable dels preus dels productes pesquers de qualitat degut al tancament de bars i restaurants.

Això no ha afectat directament a la facturació en totes les productores ja que aquelles que treballen en circuits curts de consum i que tenien les produccions compromeses, com és el cas de les productores de fruita entrevistades, han apostat per no variar els preus per compromís amb les distribuïdores i consumidors; per tant, l'augment de demanda no les ha afectat.

3.4.2 Impacte en els canals de comercialització

Una de les característiques dels mesos de confinament va ser el canvi en les dinàmiques de consum imposades per les mesures de prevenció de la propagació de la pandèmia. En el cas de l'alimentació, com a producte de primera necessitat, el subministrament va estar garantit a la població, però les vies d'accedir-hi van canviar, pel tancament dels espais de restauració i menjadors col·lectius, com els escolars. La majoria de la població, en quedar-se confinada, va passar a consumir la totalitat d'aliments dintre de la llar, de manera que es truncaven algunes de les vies de distribució habituals.

Les productores que tenien una estratègia multicanal de distribució van ser les que més fàcilment van poder adaptar la sortida de producte. Les que només distribuïen a través de restauració o menjadors escolars van tardar una mica més a trobar-hi sortida. Alguns dels productes, com el formatge o productes carnis van tenir problemes per sortir durant les primeres setmanes fins que van poder habilitar nous canals de distribució.

11 - La majoria de grups de consum amb estructures més convencionals, tot i rebre demandes de noves famílies, no han pogut incorporar-les de manera formal a les seves estructures durant el confinament.

En general, per a algunes productores ha estat difícil valorar la viabilitat econòmica del canvi de canals de distribució, ja que, per més que donava resposta a un increment de demanda, també portava aparellat un increment de costos, relacionats amb l'empaquetament i el transport.

Pel que fa a les botigues i els grups de consum, s'ha mantingut el compromís amb les proveïdores habituals durant el confinament afegint algun producte extra puntual per donar suport a projectes que estaven en urgència per treure'l.

3.4.3 Noves eines

No són poques les productores i elaboradores que van començar a utilitzar plataformes digitals per comercialitzar els seus productes durant el confinament. La cooperativa Molsa, que aglutina 18 botigues de productes agroecològics, va arribar a activar un portal de venda en línia durant el confinament.

També en l'àmbit intern s'han hagut de trobar i adaptar solucions tecnològiques de cara a millorar el funcionament davant l'augment de la demanda, com és el cas d'algunes entitats de distribució.

3.4.4 Nova clientela

La majoria de les entrevistades a les quals ha arribat a nova clientela es mostra convençuda se'n mantindrà una part després del confinament. Tot i així, ja al maig, amb el desconfinament, es va detectar una disminució de les vendes respecte el mes anterior.

3.5 Impacte en el sector tecnològic

Tal com s'observa en les dades recollides pel balanç social, el sector tecnològic és el menys afectat per la disminució d'activitat, tot i que moltes de les entitats que l'integren no pertanyien a cap sector essencial. La idiosincràsia de les iniciatives, l'equipament tecnològic que ja tenien i la facilitat de treballar en remot són algunes de les causes que podrien explicar l'impacte més petit en aquest sector. La recollida de dades feta per Pam a Pam entre entitats del sector de les TIC³¹² ens permet aprofundir-hi.

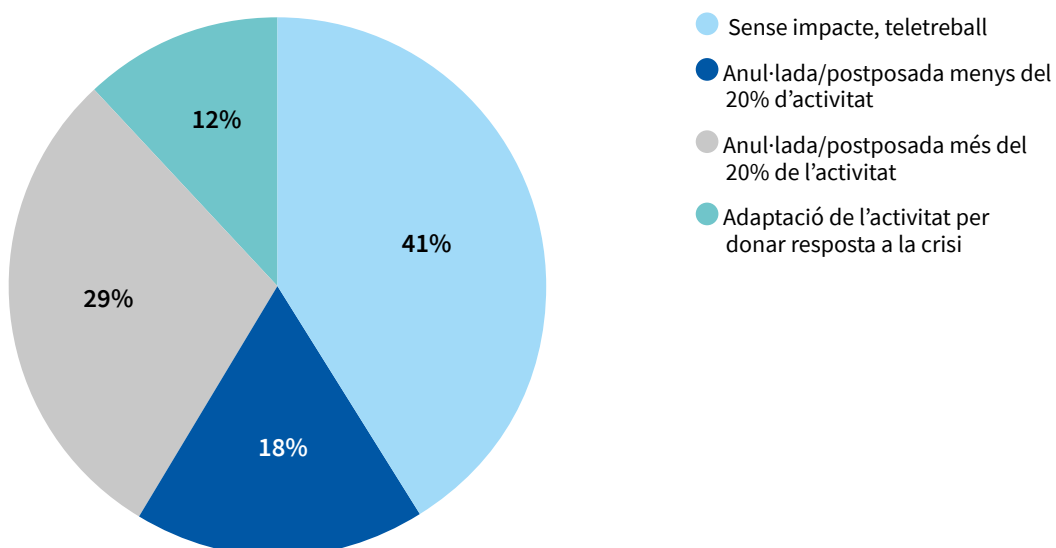
3.5.1 Impacte a l'activitat ordinària

Cap de les entitats ha treballat presencialment durant el període de confinament, però, de fet, el 41% afirma haver teletreballat sense que això suposi un impacte en els projectes i activitats que estaven duent a terme. Altres afirmen haver hagut d'anul·lar i posposar activitats i serveis: el 18% de les entitats han vist afectades menys del 20% de les activitats previstes, però un 29% ha hagut d'anul·lar-ne més del 20%. Entre els motius, el 55% va rebre anul·lacions i el 33% tenia activitats presencials que no eren essencials. Dues entitats afirmen haver adaptat l'activitat habitual per adaptar-se al moment d'excepció.

L'adaptació de les eines de treball ha estat l'ús de plataformes de videoconferència i *streaming*, tot i que unes quantes respostes indiquen que l'ús de plataformes de videoconferència ja era una pràctica habitual a les seves entitats abans del confinament.

Gràfica 3.9

Impacte de la crisi COVID19 en l'activitat econòmica del sector tecnològic
Mostra: 17 organitzacions

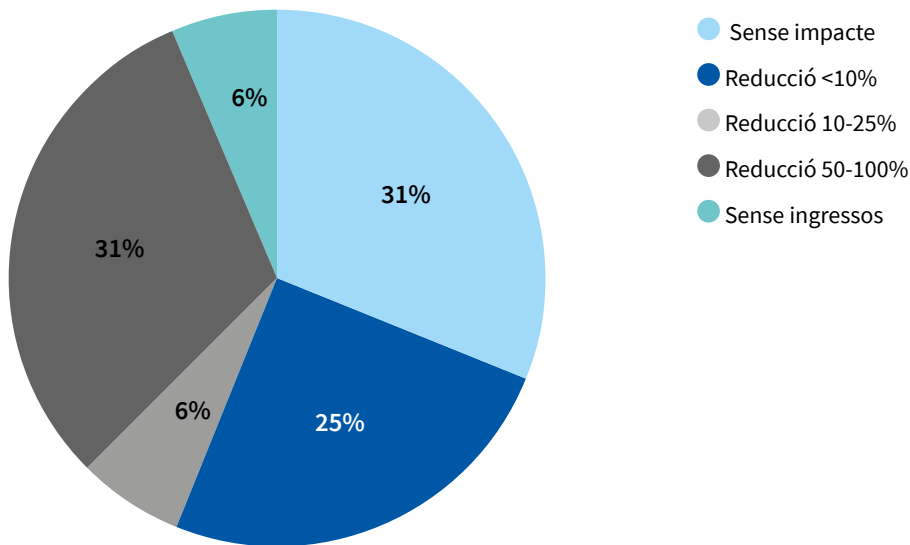

12 - Amb una mostra de 23 entitats i un resultat integrats dins l'informe *Les infraestructures digitals del comú*. Podeu trobar-lo a: https://pamapam.org/wp-content/uploads/2020/10/Informe-ESS_TIC_2020.pdf

Això es tradueix en una afectació en els ingressos previstos en aquest període. Una de les entitats que es dedica al disseny gràfic afirma haver perdut el 100% dels ingressos; la resta, però, n'han perdut menys del 50% i, de fet, el 31% no ha tingut pèrdua de clients ni de fonts d'ingressos en el període de confinament. El 44% diu que els ha augmentat la demanda de productes i serveis ja existents i el 37,5% ha començat a oferir nous productes en el confinament, sobretot eines de teletreball, com ara:

- Serveis de videoconferència (Jitsi, BigBlueButton) i suport tècnic per a assemblees virtuals.
- VPS (servidors virtuals privats).
- Serveis de *streaming*, VPN, serveis de còpia de seguretat i allotjament de maquinari.
- Serveis de xat grupal.
- Una de les entitats també ha desenvolupat un projecte d'accessibilitat lingüística als canals públics i suport veïnal.

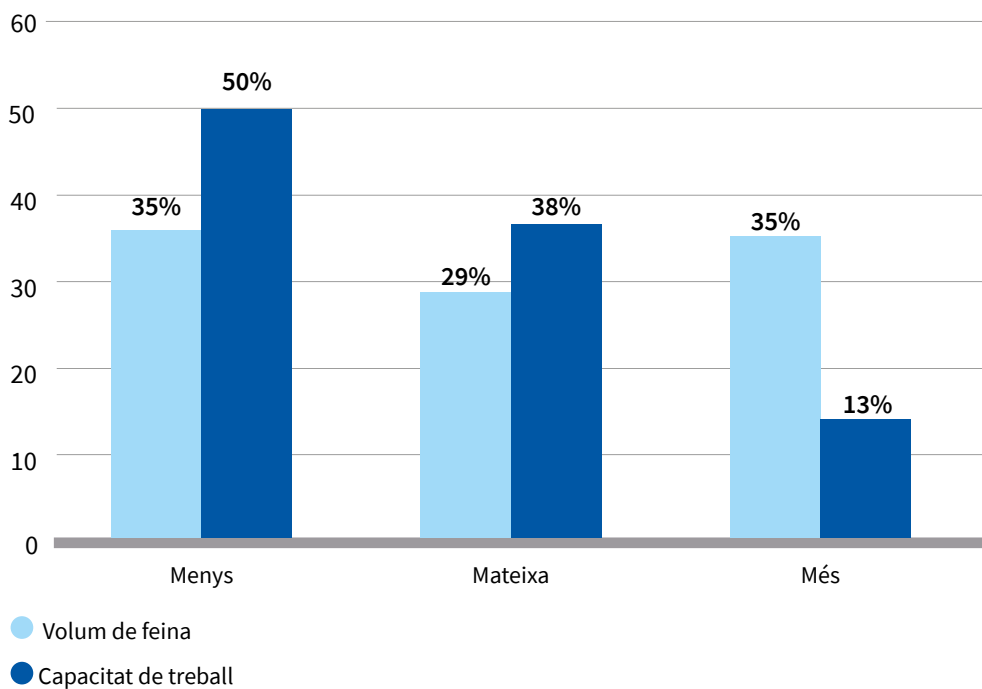
Gràfica 3.10
Impacte en les fonts d'ingressos del sector tecnològic
Mostra: 16 organitzacions

3.5.2 Impacte en el volum de feina

La pandèmia també ha tingut un impacte en el volum de feina de les entitats, tot i que les ha afectat de manera diversa i distribuïda pràcticament a parts iguals: el 29% afirma tenir el mateix volum de feina que abans del confinament, i de la resta, la meitat té menys feina i l'altra meitat, més. Aquesta equidistribució, però, no va alineada amb la manera com el confinament ha influït en la capacitat de treball de les persones que integren els projectes, ja que el 50% sent que ha tingut menys capacitat de treball en confinament.

Gràfica 3.11
Impacte en la feina a realitzar del sector tecnològic
Mostra: 17 organitzacions

4

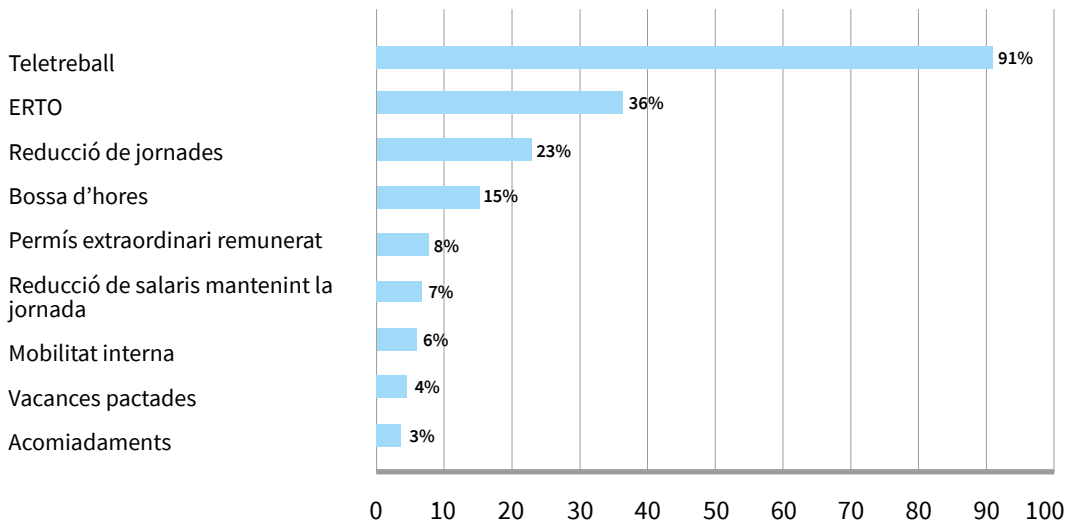
Impacte sociolaboral

4.1 Mesures laborals aplicades

En el context de confinament domiciliari estricte, des de les administracions es va impulsar una sèrie de mesures de caràcter laboral amb l'objectiu d'intentar pal·liar els efectes de la paralització econòmica. La principal va ser els canvis en la regulació dels expedients de regulació temporal d'ocupació (ERTO)¹³, per permetre les empreses i entitats reduir la jornada o suspendre temporalment la relació laboral amb les treballadores.

Més que els ERTO, però, per fer front a la situació de confinament, la mesura més estesa entre les organitzacions que han contestat l'enquesta, va ser el teletreball. El 91% d'empreses i entitats van utilitzar el teletreball per poder seguir desenvolupant l'activitat de forma adaptada, tota o en part.

Gràfica 4.1
Freqüència de mesures laborals preses durant el confinament
Mostra: 112 organitzacions

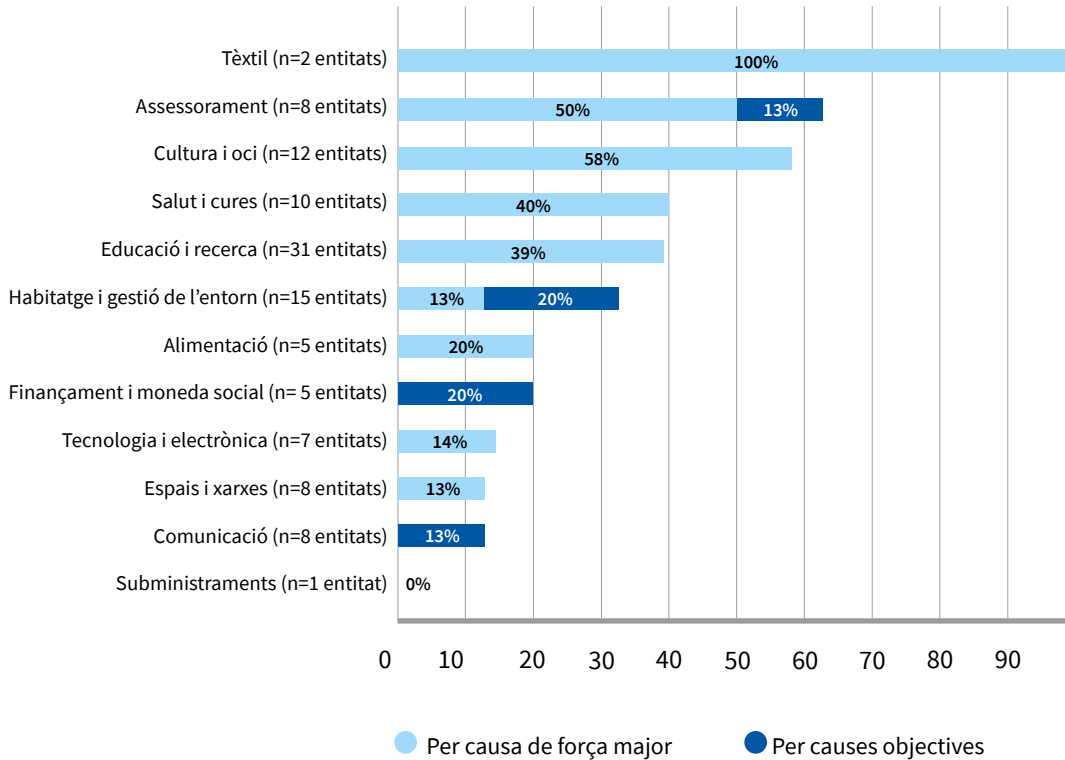
Ara bé, les mesures aplicades no són excloents entre elles i els ERTO els va aplicar el 36% de les entitats. Un percentatge que creix fins al 80% si analitzem només les entitats que no van fer teletreball. En tots dos casos, la gran majoria d'ERTO (85%) va ser per causa de força major.

D'entrada sembla, doncs, que les entitats que no van poder mantenir l'activitat a través del teletreball, van haver de recórrer a un ERTO i que, a priori, el nivell d'incidència dels ERTO sembla que hauria d'estar molt vinculat a l'impacte en l'activitat.

13 - Tot i els canvis, la regulació seguia mantenint els dos tipus d'ERTO:

- ERTO per força major: conseqüència de la suspensió o aturada de l'activitat per causa de la covid-19 i de la declaració de l'estat d'alarma.
- ERTO per causes econòmiques, tècniques, organitzatives o de producció.

Gràfica 4.2
Percentatge d'entitats que han aplicat ERTO per sector
Mostra: 112 organitzacions

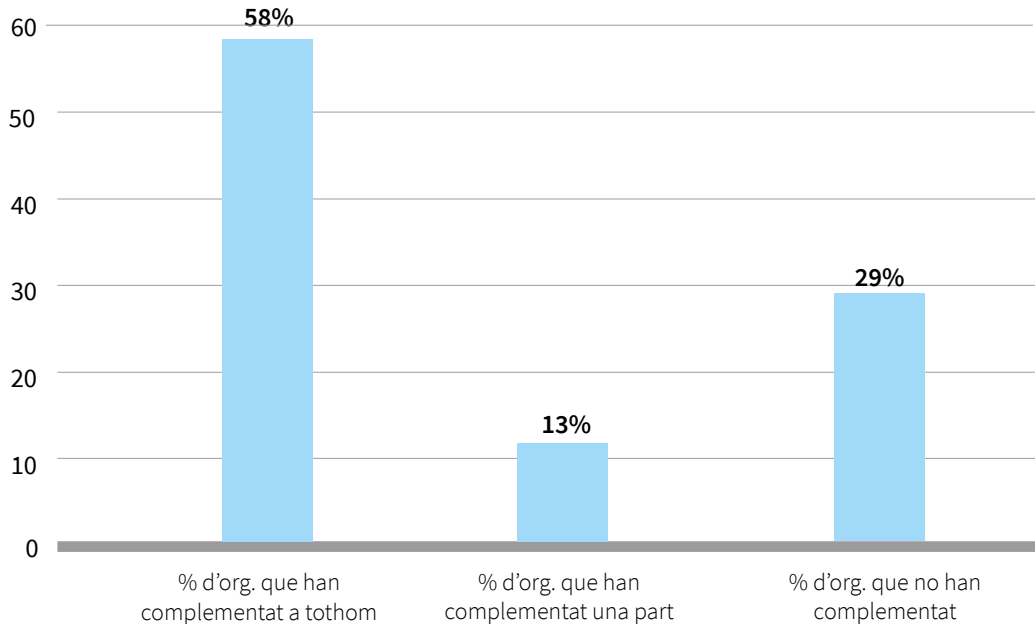
Si al capítol anterior vèiem que el sector de la cultura i l'oci era el més afectat quant a reducció del volum d'activitat, les dades sociolaborals ho confirmen: el 58% de les entitats van fer ERTO, totes per causa de força major. El superen, percentualment, sectors més petits com el tèxtil, amb només dues entitats, les dues amb ERTO, i el sector de l'assessorament, on també n'hi va haver per causes objectives.

Es tracta de sectors en què part importat de l'activitat presencial eren tallers, formacions, acompanyament de projectes que es van aturar o programació cultural que va quedar molt afectada per la impossibilitat de la presencialitat i la no consideració d'activitat essencial. Ara bé, també s'ha de destacar que van aconseguir mantenir part de la seva activitat en format virtual a través de, per exemple, formacions, xerrades o repensant espectacles.

Amb tot, els ERTO van ser un mecanisme al qual van recórrer multitud d'empreses de tota Catalunya i sector econòmic¹⁴ i sembla evident que l'ESS també hi ha hagut de recórrer. Més enllà del seu abast, però, el més significatiu és el fet que el 71 % de les entitats que han aplicat ERTO hagin complementat el salari fins el 100 %.

14 - Dades a escala de Catalunya al portal Transparència Catalunya: <https://analisi.transparenciacatalunya.cat/>

Gràfica 4.3

Complementarietat salarial a persones treballadores afectades per ERTO**Mostra: 33 organitzacions**

Tot i que en les estadístiques els ERTO i el teletreball destaquen entre les mesures laborals preses, també en destaquen altres com la reducció de jornades, la utilització de bossa d'hores o el fet que les empreses i entitats assenyalin com a recurs extern més important, el fet d'haver rebut assessorament, etc. Hi farem èmfasi en l'apartat 6.

IDEES CLAU

- Per a totes aquelles organitzacions que van poder adaptar la seva activitat en format virtual, el teletreball ha estat la mesura més estesa. Ara bé, les organitzacions que no tenien possibilitat d'adaptar l'activitat a la nova situació (sobretot, sector de lleure i cultura), la mesura més freqüent ha estat l'ERTO.
- El 71 % de les organitzacions que han fet ERTO ha complementat el salari fins a cobrir el 100 % de la percepció salarial; bona pràctica que, com a XES, vam recomanar al document «Reflexions i recomanacions sobre ERTO des de l'ESS»¹⁵.

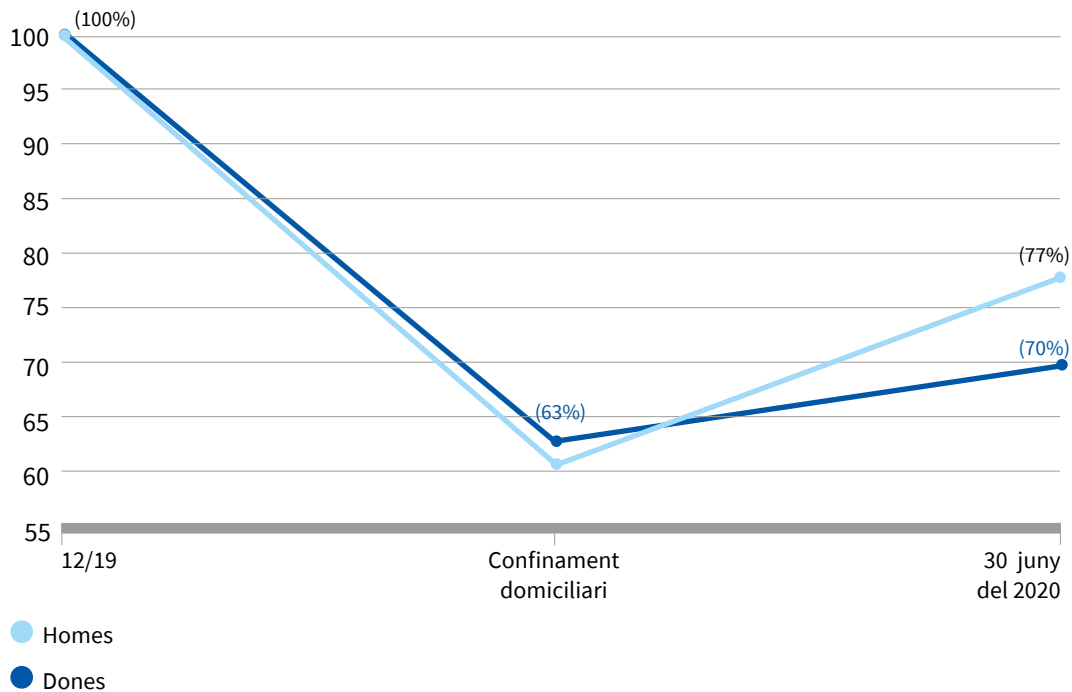
15 - <https://xes.cat/2020/03/25/reflexions-i-recomanacions-sobre-ertos-i-economia-solidaria/>

4.2 Evolució dels llocs de treball

De cara a entendre l'impacte sociolaboral sobre el teixit, és imprescindible analitzar l'evolució en els llocs de treball. En aquest sentit, d'entrada sobresurt la disminució de treballadores actives no afectades per ERTO durant el període de confinament domiciliari respecte al 31 de desembre de 2019. Un descens que arriba al 37% pel que fa a les dones i un 39% als homes, però que es recupera lleugerament al final del primer semestre. No obstant això, la recuperació queda molt lluny dels valors de 2019, fent que a final del primer trimestre hi hagi un 30% de dones treballadores i un 23% d'homes menys que el 2019¹⁶.

Gràfica 4.4

Evolució de nombre total de treballadores respecte desembre de 2019, segons gènere. Desembre 2019= base 100. Mostra: 92 organitzacions

Aquests percentatges van pujar fins al 70% i al 77%, respectivament, a final del primer semestre. Atès que no totes les entitats tenen el mateix nombre de persones treballadores ni estan igualment distribuïdes segons gènere, volem fer una mirada a l'afectació que les mesures esmentades anteriorment han tingut en el total agregat de persones assalariades a les entitats estudiades. Per fer-ho comparem el total de persones assalariades (i no afectades per ERTO) al final del primer i el segon trimestre de 2020 amb les que hi havia el desembre de 2019. Les dades mostren que el confinament va suposar una davallada del 38% de persones assalariades que, es va recuperar, en part, amb la nova normalitat però lluny dels valors de 2019. Una dada a destacar és que si bé al final del primer trimestre la disminució era paritària (37% menys de dones i 39% menys

16 - En la pregunta que fa referència al confinament estricte es demanava treballadores no afectades per ERTO. És a dir, no s'estan calculant les treballadores que tenen ERTO parcial.

d'homes) al final del segon trimestre ens trobem amb una afectació dispar segons el gènere: 23% menys d'homes i 30% menys de dones. Aquesta diferència per gènere en la lleugera recuperació entre una etapa i altra està molt influïda, estadísticament, pel pes d'un sector feminitzat (62% de dones) del sector de salut i cures. Aquest sector no només no es va recuperar, sinó que el nombre de treballadores va continuar baixant.

Taula 4.1**Variació del nombre agregat de treballadores respecte al desembre de 2019, per sector****Mostra: 95 organitzacions**

	Confinament	30 de juny
Salut i cures	53 %	44 %
Educació i recerca	72 %	92 %
Espais i xarxes	80 %	77 %
Cultura i oci	49 %	70 %
Habitatge i gestió de l'entorn	72 %	90 %
Tecnologia i electrònica	90 %	91 %
Assessorament	40 %	88 %
Comunicació	86 %	90 %
Alimentació	57 %	108 %
Total	65 %	72 %

Igual que l'anàlisi sectorial dels ingressos, el sector d'alimentació destaca per arribar al 30 de juny amb més treballadores que al final de l'any 2019.

IDEA CLAU

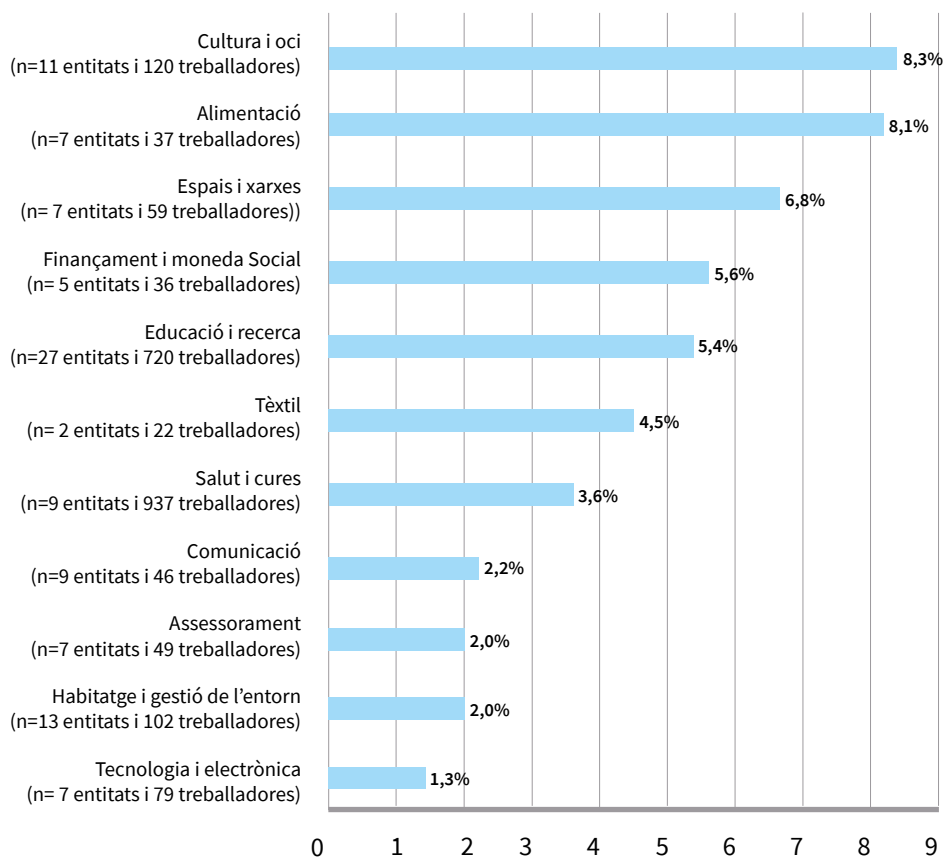
- Els llocs de treball, a 30 de juny, es recuperen fins al 77% i el 70% (homes i dones, respectivament) respecte a l'ocupació que donaven les mateixes entitats a final de 2019. La recuperació és més lenta en el cas de les dones per la influència del sector de les cures i la salut, que té el treball molt feminitzat.

4.3 Salut laboral

El 29% de les entitats van tenir com a mínim una treballadora en baixa laboral durant el confinament domiciliari¹⁷. Aquesta dada per ella mateixa no ens permet arribar a conclusions, però és interessant analitzar-ho per sectors, en què trobem que la cultura i l'oci i el sector de l'alimentació són els que van tenir un percentatge de treballadores més gran de baixa.

Gràfica 4.5

Percentatge de treballadores de baixa laboral durant el confinament domiciliari, segons sector. Mostra: 105 organitzacions i 2.211 treballadores

Més enllà de les baixes, davant la nova situació les organitzacions van haver d'adaptar el treball incorporant dos tipus de mesures: de suport emocional i de protecció personal.

D'entrada, amb la manca de presencialitat i, per tant, amb la dificultat de compartir espais amb la resta de treballadores, el 81% de les entitats van generar espais o mecanismes per compartir la situació emocional de les persones de l'equip. És molt destacable que davant la pregunta de resposta oberta «Quin ha estat el recurs o iniciativa interna de l'organització més important per fer front al context de confinament?» un 16% destaquí aspectes vinculats amb el suport mutu i emocional entre companyes.

17 - No es pot especificar si el motiu està vinculat a la covid-19 o no.

Per exemple, Som Mobilitat expressa:

“S’han mantingut les reunions setmanals d’equip, on sempre hi ha una primera part on cadascú explica el seu estat emocional. Això ha anat molt bé per conèixer l’estat d’ànim de tot l’equip i també per mantenir rutines de treball».

A més, l’11% ha destacat aspectes vinculats amb activitats lúdiques d’autocura de l’equip. Exemples molt destacats són el de la Xarxa per a la Conservació de la Natura, que diu:

«Se seguien fent les reunions setmanals telemàticament per tal de seguir amb l’organització i seguiment de tasques, també es va incorporar una nova reunió setmanal però aquesta de pausa cafè on es parlaben de temes personals, no de feina».

I, d’altra banda, a més de les mesures de suport emocional, les organitzacions van aplicar mesures de protecció personal. A la pregunta de resposta oberta «Digues la iniciativa externa a l’organització més important per fer front al confinament» el 5% de les entitats han dit la provisió d’equips de protecció individual (EPI). Més enllà del nombre és destacable el fet que totes les que han fet aquesta resposta estan vinculades a la salut i van requerir de protecció per poder seguir amb l’activitat de forma presencial.

IDEA CLAU

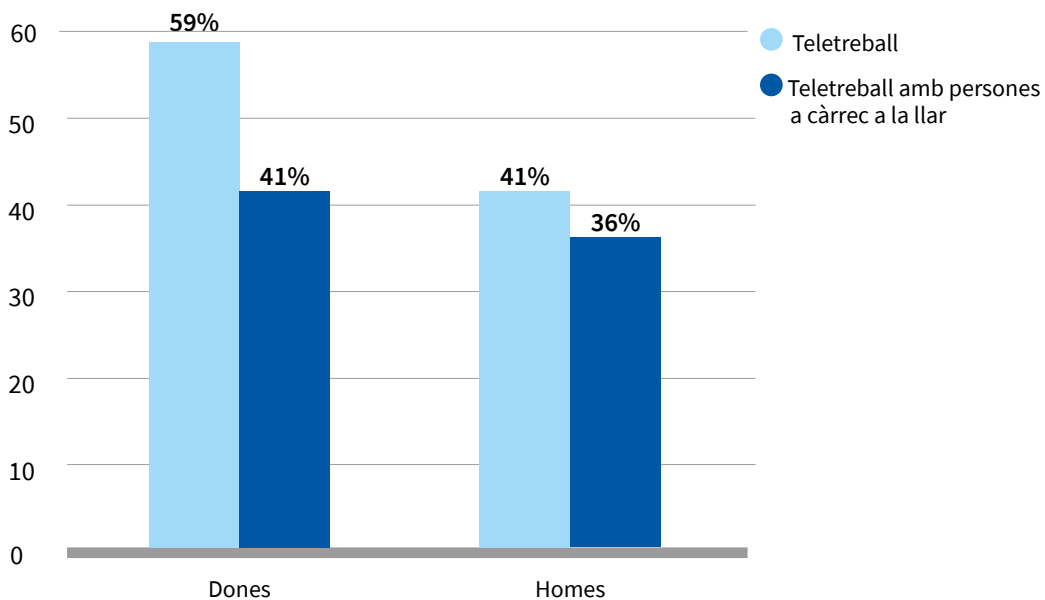
- Les dues principals mesures de prevenció i garantia de la salut amb les noves condicions de treball generades per la covid-19 han estat la dotació d’equips de protecció individuals per a totes aquelles organitzacions que han mantingut la presencialitat de les seves activitats, i el suport emocional a l’intern dels equips, per donar-se suport mutu i acompanyar la difícil situació social que es va viure durant el confinament.

4.4 Conciliació de la vida personal amb la laboral

Hem vist com el teletreball va ser la principal mesura sociolaboral implementada fins al punt que va afectar al 55% de les treballadores —el 59% de les dones i el 53% dels homes¹⁸. Una estadística que per ella mateixa té moltes implicacions des del punt de vista laboral, però també personal. La primera, d'àmbit personal, és el fet de tenir persones a càrrec, que s'accentua en la situació de confinament domiciliari de gran part de la població. D'una banda, és necessari destacar que no hi ha diferències significatives en els resultats en funció del gènere ja que en els dos casos el 90% de treballadores que van teletreballar ho van fer amb persones a càrrec.

Gràfica 4.6

Percentatge total de treballadores que han fet teletreball durant el confinament domiciliari
Mostra: 103 organitzacions

Ara bé, el fet de saber que tenien persones a càrrec no ens permet entendre qui va assumir majoritàriament aquesta càrrega a les llars, i amb quins equilibris en el repartiment de les tasques productives (laborals) i reproductives (cura de la llar). Així doncs, no tenim informació suficient per valorar aquests resultats.

D'altra banda, volem destacar que el fet que tantes persones realitzin el treball a distància no és per ell mateix un fet a destacar positivament més enllà que és una mesura que evita la propagació de la covid-19. A priori, és una mesura que permet la conciliació de la vida personal amb la laboral, però el fet de treballar a distància també presenta molts riscos i reptes. La dificultat de separar i posar límits als espais laboral i personal n'és una, ja sigui pel que fa a l'organització personal com purament per l'espai físic.

18 - Va implementar mesures de teletreball el 89% d'organitzacions, però les que impliquen més persones treballadores van ser considerades essencials i van mantenir activitats presencials.

És per això que el teletreball necessita anar acompanyat, com a mínim, d'una flexibilització de la jornada, de la tecnologia necessària per poder fer-lo amb garanties i de condicions personals que el permetin. Per si sol, l'únic benefici directe és aturar la propagació de la pandèmia. La resta d'aspectes s'han de vehicular a través d'adaptar la jornada laboral a la situació personal de cadascú. I en aquest sentit, les organitzacions ens aporten dades que considerem positives. D'una banda, les quantitatives: l'adopció del teletreball va anar acompanyada de mesures reorganitzatives per fomentar la conciliació de la vida personal amb la vida laboral. El 93% de les organitzacions van flexibilitzar l'horari laboral i, a més, el 21% també va reduir la jornada mantenint el salari.

De l'altra, les respostes qualitatives en permeten identificar diversos exemples que considerem bones pràctiques. Per exemple, tornant a la pregunta «Quin ha estat el recurs o iniciativa interna de l'organització més important per fer front al context de confinament?» la resposta de La Ciutat Invisible va ser:

«La flexibilitat de les condicions de treball i l'adaptació del conjunt a les diferents situacions personals de les sòcies i treballadores».

I la de Calidoscoop:

«La flexibilitat horària, el suport mutu i les cures i escolta activa de les situacions personals».

IDEA CLAU

- El teletreball, sense altres mesures d'acompanyament, no és una garantia de millora de les condicions de conciliació de la vida laboral i la personal. Per això cal destacar les organitzacions que han acompanyat el treball remot amb flexibilització d'horaris i reduccions de jornada (amb manteniment de salaris) i, sobretot, compartint les situacions personals de tothom per adaptar-s'hi.

4.5 Impacte sociolaboral en el sector agroecològic

Atès que, com explicàvem en l'apartat anterior, l'impacte econòmic ha estat diferent en diferents sectors, també ho ha estat l'impacte sociolaboral.

4.5.1 Impacte en l'equip de treball

En la majoria dels casos, els projectes entrevistats van tenir un augment de demanda que es va cobrir amb les persones que ja formaven part dels equips, reestructurant-los i adaptant funcions quan era necessari. S'han detectat alguns casos d'augment d'hores de les persones contractades en projectes de consum i distribució. Moltes botigues van haver de contractar personal ja que l'augment de la demanda va anar acompanyat amb restriccions horàries d'obertura, cosa que feia necessari incrementar el nombre de persones per torn de treball.

Algunes productores afirmaven haver rebut demandes de feina que no van poder cobrir. Pel que fa a l'aplicació d'ERTO, tot i que no va ser majoritària, sí que va ser una eina utilitzada per un parell d'entitats de distribució que van haver de parar la part de l'activitat relacionada amb distribució a la restauració i menjadors escolars.

Pel que fa a les persones que conformen els grups de consum, van seguir funcionant amb les mesures de prevenció i les restriccions horàries corresponents. Els grups de Barcelona tenien garantit el dret a l'activitat gràcies a una normativa municipal. Les integrants de cooperatives de consum d'altres municipis afirmaven que no tenien clar si estaven incorrent en una activitat que podria ser multada. Per tal de minimitzar les possibilitats, algunes cooperatives van adaptar albarans afegint-hi l'hora de recollida per tal de poder-los presentar com una justificació de compra en cas que se'ls requerís.

4.5.2 Impacte en la dedicació a la gestió

El tancament de menjadors escolars, restauració o mercats no sedentaris a l'aire lliure ha suposat que les productores i elaboradores que treballaven en aquests circuits hagin hagut de reemplaçar-los per la venda a particulars, amb l'obertura de noves rutes de cistelles a domicili o a punts de recollida i les parades a finca. Això ha suposat un augment de les tasques de gestió que les productores ha hagut d'assumir.

En general s'ha detectat que en molts casos els projectes van preferir no repercutir els nous costos de transport i gestió de comandes sobre el preu percebut per la clientela, o aplicar preus simbòlics que no cobrien el cost real.

4.5.3 Articulació i intercooperació

L'enxarxament dels projectes es va reforçar a través de la compra entre ells, especialment aquells que estaven tenint problemes per donar sortida al producte; aquestes pràctiques es van detectar sobretot en el sector hortícola i en les confraries de pescadors. En canvi, en la ramaderia i en el sector fructícola, es va trobar a faltar aquesta cooperació entre projectes.

Les entitats de distribució, moltes de les quals tenen amb llarg recorregut, van cooperar entre elles (ajudant a treure producte de qui el tenia en estoc), alhora que van tenir molt clar l'àmbit

d'especialització de cada una i van vetllar per no duplicar tasques a l'hora d'obrir noves vies de distribució.

4.5.4 Accions solidàries

Més enllà de la cooperació entre projectes, també es van organitzar i/o es va col·laborar en l'execució d'accions solidàries que donaven resposta al moment d'excepcionalitat. Algunes accions són:

- Adaptar l'activitat econòmica per donar suport directe a campanyes de distribució d'aliments per a persones amb pocs recursos i col·laborant amb altres entitats per reduir el malbaratament alimentari.
- Algunes botigues van posar un espai perquè les clientes poguessin deixar productes (prèvia compra) per tal de donar-los juntament amb el sobrant diari a organitzacions que abastien de manera gratuïta veïnes que s'havien quedat sense recursos durant el confinament.
- Les 18 botigues que formen part de la cooperativa de segon grau Molsa van fer una donació de l'1% de la facturació total del període de confinament a la campanya #TotesATaula impulsada per la cooperativa Opcions.

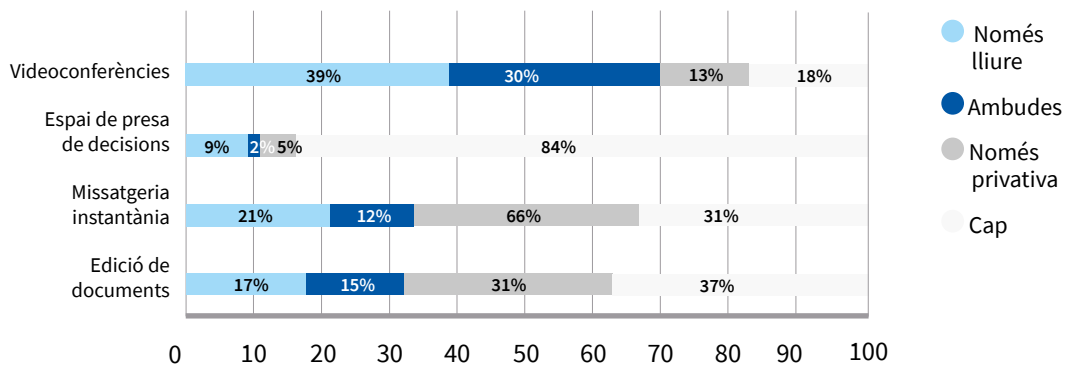
4.6 Ús de les TIC durant el confinament

En aquest apartat recollim els resultats de la resposta de 129 entitats de diverses dimensions i sectors econòmics a la pregunta: «De quines eines digitals us heu dotat de manera regular durant el confinament estricte? Trieu totes les que corresponguin de la llista següent (podeu escollir entre programari lliure, privatiu o totes dues opcions)» per tal de veure quines eines digitals s'estan utilitzant en la gestió de les entitats i si hi havia una aposta clara per eines de programari lliure. Es donaven 4 possibles eines: videoconferències, espais per a la presa de decisió, missatgeria instantània i edició de documents. Els resultats genèrics queden recollits al gràfic següent i algunes coses destacables són:

- L'ús de serveis de videoconferència ha estat generalitzat: el 82 % de les entitats els han utilitzat per coordinar-se durant el confinament. És l'eina amb que més entitats han comptat amb alternatives de programari lliure: només un 13% de les entitats han utilitzat exclusivament eines privatives.
- En canvi, només un 16% de les entitats utilitza eines per a la presa de decisions i d'aquests un terç ho fa amb programari privatiu.
- Hi ha un ús força estès (67% de les enquestades ho utilitza) de serveis de missatgeria instantània tot i no ser plataformes que facilitin l'ordre i la horitzontalitat en la presa de decisions.
- La majoria d'entitats (63%) utilitza eines per editar documents de manera col·laborativa i d'aquestes la meitat només utilitza programari privatiu per fer-ho.

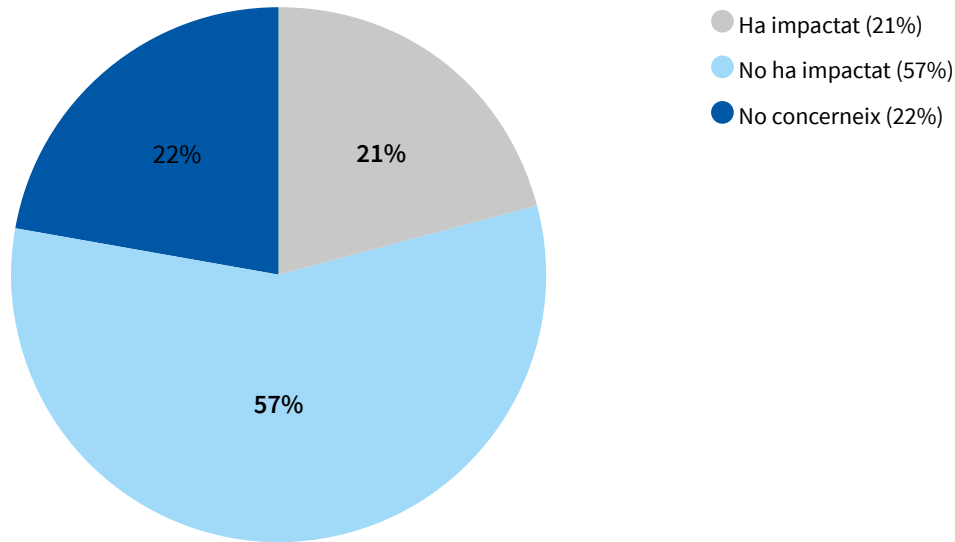
Gràfica 4.7

Ús d'eines digitals durant el confinament, per tipologia i característiques
Mostra: 129 organitzacions

D'altra banda, es va voler fer un seguiment de l'impacte que ha tingut la campanya #NoSiguisGAFAM ideada per la Comissió de Procomuns de la XES amb l'objectiu de sensibilitzar les entitats d'ESS en l'ús de programari lliure. L'objectiu era saber quantes entitats s'han sentit interpel·lades per la campanya #NoSiguisGAFAM de la XES i han buscat alternatives de programari lliure per a les eines digitals durant el confinament. El 34% creu que aquesta pregunta no els concerneix (bé perquè no utilitzen eines digitals, bé perquè no coneixien la campanya), el 18% diu que s'ha sentit interpel·lat per la campanya i un 48% diu que no.

Gràfica 4.8

Impacte de la campanya #NoSiguisGAFAM per buscar alternatives lliures**Mostra: 109 organitzacions****IDEES CLAU**

- Per l'ús massificat dels serveis de videoconferència i en canvi la poca utilització d'eines digitals per a la presa de decisions podríem deduir que sembla que intentem reproduir en l'àmbit digital els mateixos espais que ja tenim en el format presencial sense aprofitar els avantatges que ens pot donar la tecnologia per agilitar algunes parts de la gestió i la coordinació.
- Si bé la campanya #NoSiguisGAFAM ha tingut un impacte no negligible en el conjunt de les entitats (el 18% ha escollit les eines digitals durant el confinament tenint present la campanya), està lluny de ser transversal a totes les entitats. Tenim pendent fer que l'aposta per un consum tecnològic més conscient passi de ser una reflexió política genèrica del moviment a una aposta real de les entitats que el configuren.

5

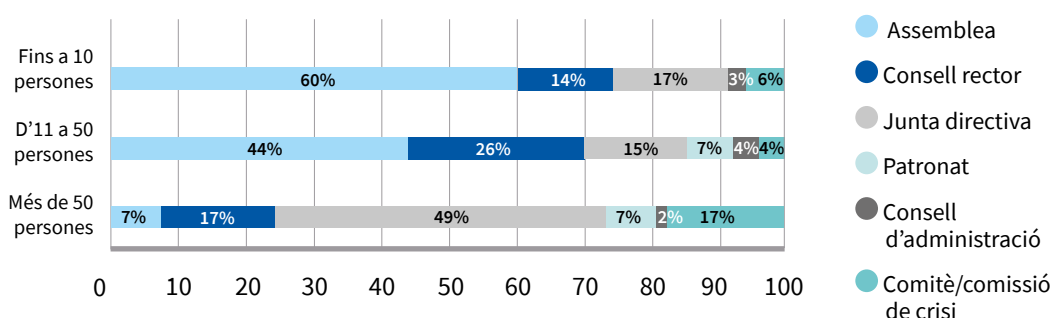
Impacte sobre la participació

5.1 Presa de decisions durant el confinament

Durant el període de confinament domiciliari més estricte les decisions que es van haver de prendre van ser extraordinàries en molts aspectes. Ja sigui pel context, per la necessitat de la immediatesa, pel contingut i pel canal utilitzat. La manera en què les organitzacions van fer front a aquesta situació depèn de molts factors com la forma jurídica, els mecanismes de presa de decisions ja establerts anteriorment o l'impacte en l'activitat generat per la pandèmia.

Gràfica 5.1

Òrgan de presa de decisions durant el confinament domiciliari, segons la mida de les organitzacions
Mostra: 113 organitzacions.

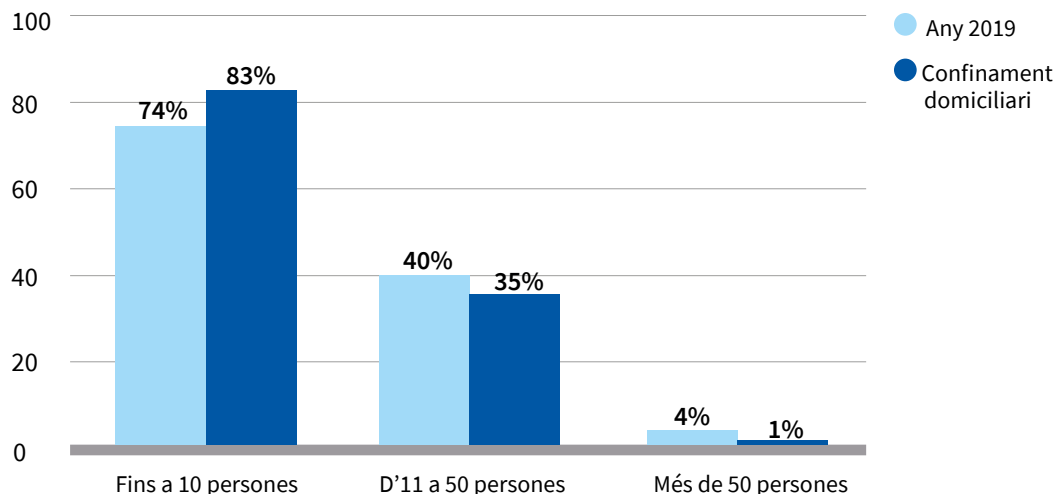

Les entitats més petites, de fins a 10 persones, van poder convocar en gran mesura les corresponents assemblees perquè fos tota la base social qui prengués les decisions de forma directa per fer front a l'excepcionalitat. En canvi, en organitzacions més grans es va tendir més a òrgans representatius de la base social, com la junta directiva o el consell rector.

És també destacable el fet que, a les organitzacions de més de 50 persones, el 17% va optar per crear comitès específics per gestionar la situació d'excepcionalitat. El motiu, format i el mecanisme de creació de cada un pot ser molt diferent, però sembla clar que la dificultat de fer assemblees no presencials amb bases socials àmplies en pot ser un.

Més enllà de l'òrgan utilitzat, és interessant veure quantes persones van participar en aquesta presa de decisions per veure, per exemple, la creació d'aquests comitès de crisi van implicar una participació més o menys elevada. Per fer-ho, utilitzem la mateixa divisió segons la mida de l'organització.

Gràfica 5.2

Evolució del percentatge de persones de la base social que van participar a la presa de decisions, segons mida de les organitzacions**Mostra: 102 organitzacions**

Del gràfic anterior podem arribar a les tres conclusions significatives:

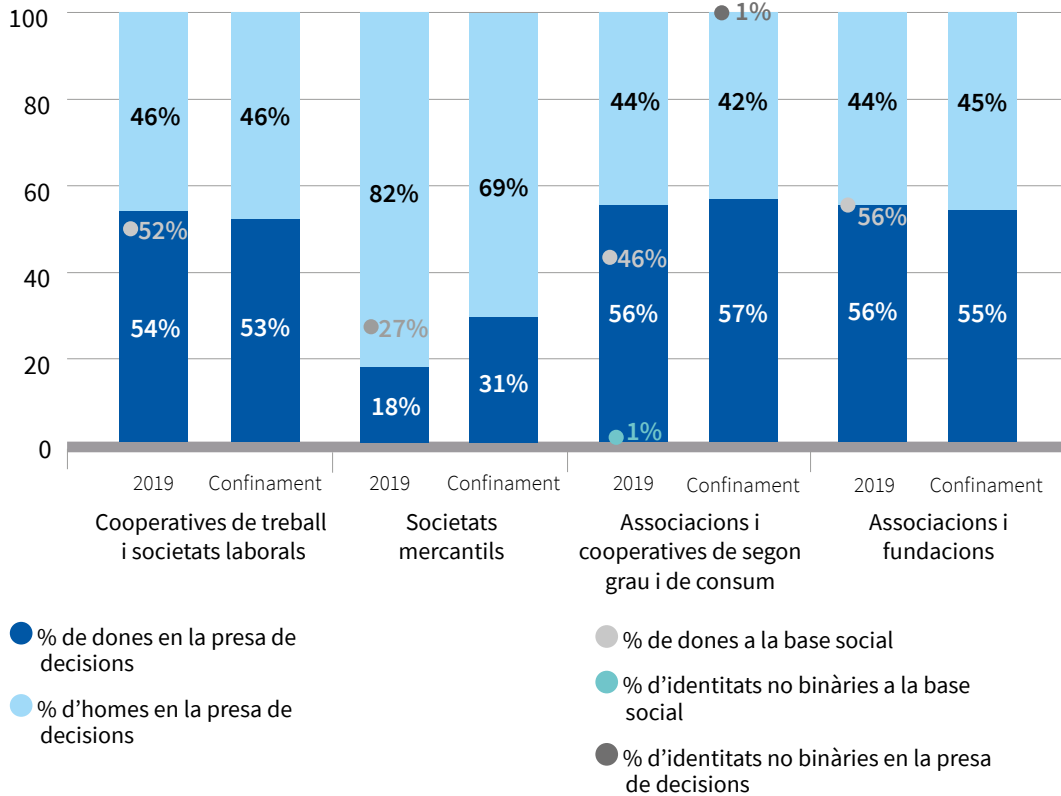
- La primera és que en tots els casos la participació en la presa de decisions disminueix a mesura que analitzem organitzacions més grans, ja sigui en el context de confinament domiciliari o l'any 2019¹⁹. Per tant, en les organitzacions de fins a 10 persones és on trobem els percentatges més alts de participació respecte al total de la base social.
- La segona és que en les organitzacions més petites, de fins a 10 membres, durant el context de confinament domiciliari van participar més persones en la presa de decisions que en l'aprovació dels pressupostos i el pla de gestió de l'any 2019.
- I en canvi, l'última conclusió és la inversa a l'anterior. En organitzacions més grans de 50 persones les decisions en l'època de confinament domiciliari les van prendre menys persones que en el context de 2019. Si aquesta idea l'enllacem amb les que expressàvem al gràfic on analitzàvem l'òrgan de presa de decisions, sembla que els comitès de crisi van tenir una participació inferior a la d'una assemblea ordinària.

I per completar l'anàlisi de la participació en la presa de decisions, cal fixar-se en la distribució per gènere i ho fem utilitzant les mateixes agrupacions de formes jurídiques del gràfic anterior.

19 - Calculem la participació en la presa de decisions de l'any 2019 dividint el total de persones que van participar en l'aprovació del pla de gestió i el pressupost anual respecte del total de la base social. La del confinament domiciliari del primer semestre de 2020, la calculem dividint les persones que van participar en l'òrgan de presa de decisions entre el total de base social una vegada acabat el 2019.

Gràfica 5.3

Evolució de la distribució de la presa de decisions per gènere i forma jurídica.
Mostra: 102 organitzacions

D'una banda veiem com la distribució de gènere en la presa de decisions no ha variat significativament en un context com el de confinament estricte respecte a un període amb més estabilitat. L'única agrupació de formes jurídiques que ha tingut un increment en la presència de les dones en els espais de presa de decisions ha estat les societats mercantils. Aquesta forma jurídica és, precisament, on hi ha una presència de dones més baixa i any rere any alertem a l'*Informe del mercat social* català que estan infrarepresentades en els espais de presa de decisions.

D'altra banda, si comparem el percentatge de dones presents a les bases socials de les organitzacions amb el de dones que participen en els espais de presa de decisions veiem que, excepte les societats mercantils, les dones estan més presents en els espais de presa de decisions que a les bases socials. Cal destacar, però, que aquests nombres per si sols no permeten parlar de funcionament feminitzat, sinó que, tot i que en aquest informe les fem en apartats diferents, s'han d'acompanyar d'anàlisis i reflexions com les de la revaloració i el repartiment equitatiu de les tasques de cura, la gestió emocional en tots els contextos i més en situacions com les d'un confinament domiciliari.

IDEES CLAU

- El confinament ha perjudicat la participació a les organitzacions amb bases socials més grans, ja que les dificultats associades a la celebració d'assemblees virtuals les ha portat a centrar la presa de decisions a consells rectors, juntes directives i òrgans creats específicament per fer front a la crisi.
- Les organitzacions més petites han pogut celebrar assemblees i, de fet, han vist incrementada la participació de la base social, que permet veure un increment de la implicació d'equips i base social, com expliquem més extensament al punt 6.1.2.

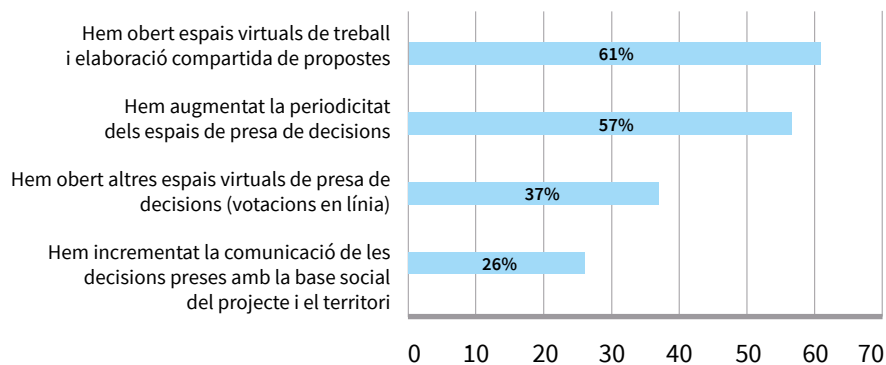
5.2 Estratègies per afavorir la participació

Fins ara hem vist que la participació en el context de confinament va variar significativament en funció, sobretot, de la grandària de les organitzacions. Però no podem oblidar, tot i que sigui evident, la dificultat del context del segon trimestre de l'any 2020 i donar valor a tota la participació que es va produir en aquell període, tot i que fos inferior a la de l'any anterior. El context era absolutament diferent i imprevisit i es van haver d'utilitzar eines i metodologies sovint molt poc utilitzades fins aleshores per la majoria d'organitzacions.

Per tal d'aconseguir aquesta participació, les principals estratègies van girar al voltant de l'ús de la tecnologia i del treball compartit a distància.

Gràfica 5.4

Estratègies per una presa de decisions participada en situació de confinament domiciliari
Mostra: 111 organitzacions

Però el gràfic també ens mostra que per substituir la presencialitat no només va ser necessària la implementació de tecnologia, sinó que més de la meitat d'entitats van augmentar la periodicitat dels espais de presa de decisions i un 26% van creure necessari augmentar també la comunicació amb la base social. I és que, més enllà de la participació, un aspecte que les organitzacions han destacat com un recurs que va ser important durant el confinament domiciliari va ser la comunicació interna (en parlem més extensament al punt 6.1.2.). Per exemple, la cooperativa Arqbag ha destacat com a aspecte clau:

«Mantenir comunicació quotidiana periòdica i fer una anàlisi col·lectiva (sòcies i treballadores) del període de confinament per aflorar debilitats i fortaleces i prendre mesures de millora a futur».

6

Respostes durant el
confinament, i per al
dia després

Un dels moviments històrics que ens serveix per explicar i entendre què és l'ESS avui, és l'economia popular solidària que emergeix amb força a uns quants països llatinoamericans durant les dècades dels 70 i 80. A països com Argentina o Brasil, de la mà de moviments populars com la teologia de l'alliberament, es van generar milers d'iniciatives econòmiques autogestionades per fer front a la crisi generada per l'ofensiva neoliberal dictada pel Fons Monetari Internacional i la doctrina de l'Escola de Chicago²⁰. Les dades que presentem a continuació ens serveixen per confirmar que aquell substrat popular i solidari viu avui a les pràctiques de l'ESS catalana.

En aquest punt analitzem, precisament, quines respostes col·lectives han impulsat les organitzacions de base durant el període més estricte de confinament, a quin tipus de necessitat s'han dirigit i, també, quins mecanismes de solidaritat i suport mutu interns han desplegat. Acabem el punt mirant més enllà del curt termini, analitzant quines respostes demana el teixit de l'ESS per el mitjà i llarg termini.

6.1 El paper de les respostes col·lectives durant el confinament

6.1.1 Impuls d'iniciatives de resposta durant el confinament

En aquest punt analitzem les iniciatives de resposta al confinament impulsades o participades per les organitzacions de l'ESS, així com les seves possibilitats de continuïtat.

Per començar, veiem que el 74%²¹ de les organitzacions enquestades afirmen que han participat o impulsat xarxes, iniciatives o respostes col·lectives a les diferents necessitats socials sorgides durant el confinament. En canvi, només el 25%²² afirmen haver-se beneficiat d'aquest tipus d'iniciativa. D'aquestes dades en podem extreure que hi ha hagut una implicació bastant generalitzada de les organitzacions de l'ESS per generar respostes al context de crisi, independentment de si en podien ser beneficiàries.

Si analitzem el tipus de respostes que s'han impulsat, les podem classificar en tres tipus, en funció de la necessitat que abordaven:

1. Emergència sanitària: trobem accions dirigides específicament a cobrir necessitats vinculades a aspectes sanitaris: provisió de mascaretes i altres equips de protecció, treball gratuït i cessió d'equips pel personal socio sanitari, etc. Les accions en aquest sentit han estat molt diverses.

Mostrem alguns exemples a continuació:

- **Fil a l'agulla:** Atenció telefònica adreçada a professionals que treballen en primera línia atenent casos de covid-19 i familiars de persones malaltes: suport i acompanyament terapèutic complementari al que ja s'està oferint gratuïtament.

20 - https://ca.wikipedia.org/wiki/Escola_d%27Economia_de_Chicago

21 - Per una mostra de 107 organitzacions.

22 - Per una mostra de 101 organitzacions.

- **Colectic:** Participació a la xarxa *maker* per a la fabricació de mascaretes a través de les impressores 3d que tenim.
- **Biciclot:** Cessió de bicicletes gratuïtes al personal sanitari.
- **Platoniq Sistema cultural:** Acompanyament al Sindicat d'Infermeres en l'adaptació i l'ús de DECIDIM per als seus processos interns, en la part tecnològica i de formació.
- **Associació Alba:** Cosir, netejar i repartir mascaretes amb l'Ajuntament de Tàrraga i altres entitats de la ciutat.

2. Emergència sociocomunitària: trobem accions enfocades a atendre urgències socials i comunitàries que han sorgit a partir de la paràlisi social i econòmica creada per l'estat d'alarma i el confinament. La majoria de les accions han anat dirigides a atendre necessitats de col·lectius en situacions especialment vulnerables. Així, per exemple, trobem una gran quantitat d'iniciatives enfocades a fer arribar aliments a persones en situació de risc (el 14 % de les enquestades s'han implicat en iniciatives d'aquest tipus). També s'han creat eines i campanyes per donar suport i fer visible la situació d'injustícia i de total desprotecció que pateixen les persones migrants sense papers. Hi ha hagut, també, iniciatives enfocades a atendre les necessitats de la gent gran, de persones amb discapacitat o dels infants amb impossibilitat de fer seguiment escolar des de casa.

En general, les xarxes de suport mutu han tingut un paper clau per canalitzar les respostes a aquestes necessitats tan diverses, i les organitzacions de l'ESS s'hi ha implicat: el 19% diuen haver-se implicat o impulsat la xarxa del seu barri o localitat. Hi ha hagut accions de resposta a l'emergència social que no han passat necessàriament per les xarxes de suport mutu, sinó que s'han canalitzat a través d'articulacions sectorials (trobem dos exemples clars, com la Xarxa de Cooperatives Feministes on s'han implicat un 7% de les organitzacions, o Cultura Cooperativa, amb un 4% de les entitats enquestades implicades), campanyes d'incidència (p. e. el Pla de xoc social, esmentat pel 8% de les entitats) o de l'activitat ordinària de les organitzacions.

A continuació mostrem alguns exemples per il·lustrar-ho:

- **Cultural Rocaguinarda:** Promoció, juntament amb altres col·lectius del barri, de la xarxa de suport mutu.
- **Resilience Earth:** Suport d'Arrel, impuls d'una xarxa de suport mutu a la Garrotxa.
- **Escola Popular Keras Buti:** A partir de l'estructura de la cooperativa han donat cobertura legal i posat el cos en el repartiment d'alimentació per la Xarxa de suport Veinal de l'Hospitalet de Llobregat. A més, han impulsat l'aportació d'excedent d'aliments per part de les productores agroecològiques.
- **Opcions de Consum Responsable:** Des de la cooperativa, impuls de la campanya #TotesATaula amb més de 20.000 euros recaptats en alimentació sostenible i ecològica per a col·lectius en risc de exclusió social.

- **Associació Pangea – Coordinadora de Comunicació per a la Cooperació:** A través del projecte eReuse, que coordina diferents entitats de l'ESS que es dediquen a la reutilització d'equips informàtics, s'han estat repartint equips del circuit de reutilització per cobrir les necessitats de diferents sectors de la població (famílies amb pocs recursos, en risc d'exclusió...) i entitats sobretot dedicades al món educatiu.
- **Associació de productors i consumidors Mengem Osona:** S'han dut aliments frescos de consum immediat i aliments envasats amb caducitat curta al menjador social que es va organitzar al Seminari de Vic durant l'estat d'alarma.
- **Fundació Rubricatus:** Tot i que ha format part de la seva feina, en una de les seves seccions, que ha estat considerada com un servei essencial i en coordinació amb serveis socials de l'Ajuntament del Prat, han estat al 100% sense escatimar absolutament res de persones i recursos per donar continuïtat al servei d'àpats a domicili de la gent gran al Prat de Llobregat; (...) han arribat a triplicar el nombre d'àpats a repartir, i les persones treballadores amb diversitat funcional que han estat al peu del canó tot el temps han desenvolupat una tasca increïble.
- **Col·lectivaT:** Van impulsar el projecte SuportMutu_bot per traduir els missatges informatius de canal Salut i altres canals veïnals al Telegram, per a les persones parlants d'àrab, xinès i urdú, gràcies al Fons cooperatiu ESS.

3. Emergència socioeconòmica: un tercer bloc d'accions que hem identificat són aquelles que s'han enfocat més a atendre la situació de paràlisi econòmica del mateix teixit de l'ESS. Val a dir que la major part de les accions enfocades a la defensa i reactivació econòmica han tingut clares implicacions sobre les dues situacions d'emergència anteriors, si bé potser no de manera directa, sí de manera indirecta.

L'acció més destacada en aquest sentit és l'impuls del Fons cooperatiu per l'emergència social i sanitària (el 19% d'organitzacions diuen haver-s'hi implicat): un mecanisme de captació de fons per finançar projectes especialment crítics per fer front als efectes de la pandèmia, impulsat per un consorci d'organitzacions de l'ESS (l'expliquem amb més detall al requadre de més endavant). Un tipus d'acció que també podem englobar dins d'aquest bloc, són totes les iniciatives impulsades per projectes agroecològics per tal de poder donar sortida a les seves produccions, davant del tancament de la major part de circuits de comercialització convencionals (aquí destaca el projecte d'Abastiment Agroecològic, que expliquem també al requadre de més endavant). Trobem, també, altres accions canalitzades a través de campanyes d'incidència, com el Pacte per una economia per la vida, o una gran diversitat de serveis prestats gratuïtament per part de les mateixes organitzacions per alleugerir la situació a altres entitats dins del mercat social.

A continuació mostrem exemples de les diferents accions:

- **Fleca l'Aresta:** Impuls de diverses campanyes agroecològiques (#hofemagroecològic, horts d'autoconsum) i participat i fet difusió de la campanya #abastimentagroecològic. Suport i adhesió a SOS Campesinado (escala estatal).

- **MARGES. Itineraris de transformació:** Implicació en el grup motor per a la reivindicació d'una renda bàsica universal, promoguda per professionals i entitats de l'àmbit social, comunitari i socioeducatiu (elaboració conjunta de manifest, implicació a les trobades del grup, comunicació per fomentar adhesions, comunicació a les nostres xarxes...).
- **Konexiona Marketing Services:** Impuls d'un servei gratuït per a cooperatives i entitats de l'economia social #AmplifiquemdesdeCasa. Un canal de suport en línia, on s'ofereix servei d'orientació en accions de màrqueting i comunicació per ajudar les organitzacions a augmentar la seva visibilitat amb accions virtuals i no virtuals.
- **La Ciutat Invisible:** Hem participat de la pugna per aconseguir que els ateneus cooperatius poguessin mantenir la seva activitat a tota Catalunya, hem participat impulsant el manifest de l'economia per la vida, el Fons cooperatiu ESS impulsat per la Federació de Cooperatives de Treball i Coop57 (...).
- **Associació Oikocredit Catalunya:** Impuls de fons de suport en forma de donacions a organitzacions sòcies finançades per Oikocredit Internacional perquè poguessin adaptar l'activitat a les recomanacions i directrius sanitàries.
- **Fundació Goteo:** La Fundació Goteo va posar en marxa a la seva plataforma de *crowdfunding* i *crowdsourcing* un canal específic a disposició de les iniciatives orientades a fer front la crisi provocada per la covid-19 anomenat Canal #Coronazero i amb una comissió del 0%. (...) Van impulsar, conjuntament amb diferents organitzacions de l'ESS catalana, el Fons cooperatiu per l'emergència social i sanitària, amb la voluntat d'obrir una primera convocatòria que donés suport econòmic a 26 iniciatives solidàries que aporten solucions directes a l'emergència i requereixen de recursos per la seva sostenibilitat.

Veiem doncs que hi ha hagut una gran diversitat de respostes, enfocades a diferents necessitats i operant, també, a diferents escales territorials (local, regional, nacional, estatal i, fins i tot, internacional). Aquestes respostes les podem classificar, també, en funció del mecanisme o tipus d'acció que s'ha dut a terme (no necessàriament vinculat a la necessitat a què dona resposta). A continuació mostrem aquesta diferenciació entre tipus d'accions:

- L'acció més generalitzada entre les organitzacions de l'ESS enquestades és la participació a xarxes de suport mutu (el 35% ho han fet), ja siguin comunitàries, com entre organitzacions d'un mateix sector o àmbit, o també per col·lectius destinataris de la xarxa de suport. Destaquen les xarxes comunitàries locals, entre les que comptem diverses XES locals com CooperaSec, XES l'Hospitalet o la XES Garrotxa, i el 19% de les organitzacions implicades. També hi tenen presència altres articulacions més de caràcter sectorial o centrades en la intercooperació, com són la Xarxa de Cooperatives Feministes, Cultura Cooperativa o els ateneus cooperatius en general.

- Abunden també les accions comunicatives, principalment d'adhesió a campanyes i difusió de mesures i informació, tan generals com enfocades a col·lectius o sectors específics. És el segon tipus d'acció més generalitzada, ja que un terç de les organitzacions declaren haver actuat així.
- Destaca també la incidència política per pressionar els poders públics en relació amb diferents necessitats. Aquest tipus d'accions està molt vinculada a l'anterior, tot i que, en aquest cas, només inclou aquelles organitzacions que han impulsat activament una campanya (i no només aquelles que s'hi han adherit de manera passiva). En aquest cas, estem parlant del fet que un 25% de les organitzacions s'han implicat activament en diferents accions i campanyes d'incidència, on destaquen el Pacte per una economia per la vida, el Pla de xoc social i la pressió a la Generalitat per garantir el subministrament d'EPI a les entitats que estaven a la primera línia d'incidència de la covid-19.
- Ha estat recurrent (el 13% de les organitzacions hi fan referència), tot i que especialment centrada en el Fons cooperatiu per l'emergència social i sanitària, l'impuls de campanyes de captació de fons econòmics per fer front a les urgències de determinades organitzacions i col·lectius. La resta d'iniciatives de captació de fons han estat impulsades per organitzacions que es dediquen, precisament, a aquest àmbit: Verkami, la Fundació Goteo i Oikocredit Catalunya.
- Hi ha força organitzacions que han prestat serveis i cedit equips i materials de manera gratuïta. Aquí s'hi inclouen accions molt diferents en funció del tipus d'emergència a la que s'enfoquen. L'11% de les organitzacions declara haver impulsat iniciatives d'aquest tipus.
- Finalment, i vinculada amb l'anterior, trobem empreses i entitats que directament han reconvertit una part o tota l'activitat de provisió de béns i serveis per donar resposta a una emergència determinada. En aquest cas, són el 8% de les iniciatives.

La unió fa la força: el Fons cooperatiu per l'emergència social i sanitària²³

Amb l'esclat de la pandèmia a Catalunya, disset organitzacions de l'ESS de Catalunya²⁴ van impulsar el Fons cooperatiu per l'emergència social i solidària, amb la intenció de captar fons i dirigir-los a iniciatives solidàries que aportaven solucions directes a l'emergència.

Aquest fons es va fer operatiu amb la plataforma de micromecenatge Goteo, a través de la qual es va impulsar una primera campanya de recollida de fons²⁵, des de mitjans d'abril fins al primer de maig. En aquesta primera fase es van recaptar 60.000 euros, la meitat dels quals van ser aportats per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya. Amb aquesta primera fase es van finançar vint-i-set projectes de resposta a les diferents emergències generades per la covid-19²⁶, entre els quals comptem algunes de les iniciatives impulsades per l'ESS i esmentades en aquest informe (per exemple, Keras Buti i Arran de Terra, amb les respectives iniciatives de distribució alimentària).

Durant la segona fase, que va anar de maig a setembre, es va fer una segona ronda de captació de fons, en què es van recaptar 70.000 euros. En aquest cas, el 20% va anar destinat a projectes de resposta directa a l'emergència sociosanitària; se'n van beneficiar dotze més, també impulsats per organitzacions de l'ESS, com per exemple l'Associació Alba o CooperaSec.

En una tercera fase (encara no finalitzada), es dedicarà el 80% dels fons recaptats a la segona fase, a la millora dels fons propis d'empreses de l'economia social i solidària que es constitueixin de nou o incrementin el seu capital social. Les organitzacions que hi volien optar tenien fins el 10 d'octubre per poder presentar candidatures.

Més enllà de l'impacte final de la iniciativa, cal destacar la capacitat d'impulsar, en temps rècord, una iniciativa intercooperativa, entre organitzacions molt diverses (federacions i xarxes de segon grau, organitzacions de base, entitats de finances ètiques, ateneus cooperatius, plataformes de *crowdfunding*...) per constituir un fons que posa al centre la solidaritat davant la crisi i una economia per a la vida.

De la Tardor Transformadora a PlataformESS: infraestructures tecnològiques lliures per una cultura lliure

Durant el segon trimestre de 2020, i ja en plena pandèmia, diverses entitats amb necessitats audiovisuals i de comunicació similars, es troben al voltant de la idea de fer accions culturals amb una comunicació conjunta que les potenciï. D'aquest espai de trobada en va

23 - Pàgina web de la iniciativa: <http://www.economiaperlavida.cat/>

24 - Fundació Coop57, Fundació Goteo, Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, Coop 57, Fundació Roca Galès, Xarxa d'Economia Solidària, Fiare Banca Ètica, Xarxa d'Ateneus Cooperatius (XAC), Opcions de Consum Responsable, FETS, Grup Ecos, Teler Cooperatiu de Sabadell, XES Garrotxa, Coòpolis, Ateneu Cooperatiu de Barcelona, L'Apòstrof, La Pera, Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines.

25 - <https://www.goteo.org/project/fons-cooperatiu-front-l-emergencia-social-i-sanita>

26 - En aquest informe es poden consultar els beneficiaris: http://economiaperlavida-xes.pangea.org/wp-content/uploads/2020/07/Rendicio_Comptes_FESS_1Fase_Reduit1.pdf

néixer el projecte Tardor Transformadora²⁷: una iniciativa per donar visibilitat conjunta a diferents esdeveniments que tindrien lloc, de manera virtual, durant la tardor del 2020, i de la qual ha resultat una àmplia i diversa oferta cultural en tot el territori que optimitza recursos comunicatius i tecnològics²⁸.

Algunes de les organitzacions impulsores d'aquest projecte, van seguir parlant entorn de la incoherència que suposava fer accions potencialment transformadores des de plataformes o amb eines virtuals privatives. Fruit d'aquesta reflexió, La Fede.cat, Cultura21 (Fira Literal), el Sindicat de Músics Activistes de Catalunya (el seu projecte CDR–Caixa de Resonància) i la Xarxa d'Economia Solidària decideixen explorar les maneres en què poder allotjar els respectius esdeveniments sota principis de sobirania tecnològica: aconseguir que tota la cadena d'informació i gestió de dades, des de la generació, fins a la transmissió, l'emmagatzematge, etc., quedés a Catalunya i no entrés en joc cap plataforma privada ni de cap dels seus serveis.

Això va portar les impulsores a entrar en contacte amb l'associació per l'Expansió de la Xarxa Oberta a Catalunya (eXO), entitat que gestiona infraestructures per a les tecnologies de la informació i la comunicació (des de fibra òptica fins a servidors de gran capacitat) sota les bases de la xarxa oberta i a l'abast de tothom. La proposta es va acabar concretant en la compra mancomunada d'un servidor adaptat per albergar-hi una eina de videoconferències (Jitsi), una eina de formació (Big Blue Button) i una eina per retransmissions en línia en directe (Nginx), totes elles de codi obert. La propietat d'aquesta infraestructura és compartida entre les quatre organitzacions impulsores, i la gestió tècnica de suport i manteniment la fa eXO. En el moment d'escriure aquest informe, aquesta infraestructura digital és la que s'està fent servir per dur a terme la FESC virtual.

Aquesta iniciativa respon a la virtualització de la vida creada per la pandèmia, vetllant perquè aquesta virtualització no alimenti les bases de dades i algorismes de les cinc grans corporacions que controlen les infraestructures digitals²⁹. De fet, més enllà de respondre a les necessitats específiques de les impulsores, un dels principals objectius és demostrar que es pot ser virtual sense passar pel grup de les GAFAM i fer pedagogia perquè altres entitats s'ajuntin i facin el mateix.

Makers i la Xarxa de Dones Cosidores: mascaretes amb el segell de l'ESS

La irrupció de la pandèmia a mitjans de març, i la consegüent presa de consciència sobre les mesures sanitàries que s'havien d'implementar per evitar-ne la propagació, va generar una sobtada escassetat d'equips de protecció individual (EPI). Aquesta escassetat va ser especialment crítica als centres hospitalaris i als espais d'atenció de col·lectius vulnerables (sobretot residències de gent gran); primeres línies de lluita contra el virus.

27 - En aquesta notícia s'explica amb més detall la Tardor Transformadora: <https://www.elsetembre.cat/noticia/909/arriba-tardor-transformadora-proposta-cultural-collectiva-al-servei-pensament-critic>

28 - La iniciativa està formada per La caixa de resonància, Circuit CulturaCoop, Ateneu L'Harmonia, Ateneu Popular 9 Barris, Zumzeig Cinecooperativa, EinESS, El Porc del demà, The Exploding Fest, Esperanzah, Festival Tectònic, Fira d'Economia Solidària de Catalunya, Festival d'Arts Comunitàries de Catalunya, Colze a Colze by Say it Loud i Literal d'Hivern.

29 - Google, Amazon, Facebook, Apple i Microsoft, identificades amb l'acrònim GAFAM.

Davant d'aquesta situació, es van impulsar diverses iniciatives per garantir l'abastiment d'EPI (sobretot mascaretes), entre les quals n'hi comptem dues amb una forta implicació de l'ESS.

La primera va venir de la mà de la Xarxa de Dones Cosidores de Barcelona, un projecte impulsat per la Fundació Pare Manel, la cooperativa Etcèteres, el Servei d'Acció Comunitària de l'Ajuntament de Barcelona, fonamentat en els diferents grups de costura formats per dones del districte barceloní de Nou Barris. Així doncs, des de la xarxa, amb el suport de la Xarxa de Suport de Verdum, es va impulsar la iniciativa #MascaretesEnXarxa, on van participar vuit col·lectius de la Xarxa de Dones Cosidores (conformats per un total de 37 dones).

Fins al mes de maig havien produït deu mil mascaretes per a serveis essencials de Nou Barris i treballadores de l'Ajuntament de Barcelona, i vora tres mil per petició de Barcelona Activa³⁰.

La segona iniciativa que volem destacar és l'elaboració de mascaretes a través d'impressores 3D. Aquesta iniciativa sorgeix de la comunitat Coronavirus Makers³¹, d'àmbit estatal, que es descentralitza territorialment a través de diferents nodes de coordinació. A Barcelona, la Xarxa d'Ateneus de Fabricació de l'Ajuntament de Barcelona va ser qui es va encarregar de coordinar aquesta tasca a la ciutat, no només a través dels equipaments públics, sinó també amb totes les organitzacions i col·lectius que tenen impressores 3D a disposició (com és el cas de les cooperatives Arqbag i Colectic). En total, es van produir 24.766 materials i equips de protecció individual (EPI) per als centres sanitaris i els treballadors i treballadores dels serveis essencials de proximitat³².

Abastiment Agroecològic: garantint el subministrament en temps de confinament³³

Quan, al mes de març, es tanquen les escoles, els bars i els restaurants com a mesura de prevenció del contagi, moltes iniciatives agroecològiques veuen afectats els seus principals canals de distribució i comencen a tenir problemes per treure el producte (especialment pel producte fresc). Des de la iniciativa de dinamització agroecològica Arran de Terra, es decideix fer un [repositori web](#) per mostrar els projectes productius en situació de necessitat, facilitant vies per contactar-hi i fer-los comandes, ajudant-los així a treure el seu producte.

Pocs dies després, el projecte Pam a Pam se suma a la iniciativa, amb l'objectiu d'incrustar un mapa que mostri de forma visual els projectes, facilitant així l'accés de les persones i col·lectius consumidors. Per fer-ho, s'activa un grup de catorze *xinxetes* (activistes del projecte), que s'encarreguen de pujar al mapa tots els projectes productius que van sumant-se a la iniciativa.

30 - En aquesta notícia s'explica amb més detall la iniciativa: https://ajuntament.barcelona.cat/acciocomunitaria/ca/noticia/mascaretesenxarxa-una-resposta-de-suport-mutu-que-connecta-els-barris_938057

31 - <https://www.coronavirusmakers.org/>

32 - En aquesta notícia s'explica amb més detall la iniciativa: https://ajuntament.barcelona.cat/digital/ca/noticia/els-ateneus-de-fabricacio-reinicien-lactivitat-despres-dhaver-produit-mes-de-24-000-materials-i-equips-de-proteccio-individual-per-la-covid-19_985961

33 - Pàgina web de la iniciativa: <https://arrandeterra.org/abastiment/>

Amb aquesta col·laboració, Arran de Terra fa seguiment de la realitat i les problemàtiques de la pagesia i les elaboradores agroecològiques, i Pam a Pam se centra en la difusió del projecte (i tots els projectes productius inclosos) a la ciutadania. En aquest sentit, es dissenyen algunes propostes i campanyes enfocades a col·lectius concrets: [grups de consum](#), [espais comunitaris](#), [associacionisme educatiu](#). Abastiment Agroecològic ofereix, a més a més, un espai de difusió per a propostes de suport mutu entre productores, tals com logística compartida, cessió d'espais o finançament, així com reculls de bones pràctiques adreçades a administracions públiques locals i supramunicipals per donar suport a les xarxes alimentàries locals.

Per tot això, es converteix en un espai de referència per posar en contacte demandes de producte amb potencials proveïdores (la campanya #TotesATaula, de la cooperativa Opcions, i Cuidem-nos des dels barris, de la Confavc, en són exemples). En el transcurs del projecte, es van començar contactes amb diferents agents claus vinculats a temes de logística i transport, per tal d'obrir la possibilitat de treballar propostes estratègiques d'escalabilitat del model agroecològic a mitjà termini.

Fruit d'aquesta iniciativa, i en col·laboració amb altres entitats defensores de la sobirania alimentària (en concret l'Aresta, la Càtedra d'Agroecologia d'UVic i l'Escola de Pastors de Catalunya), s'elabora l'informe *Xarxes alimentàries locals en temps de covid-19*, amb l'objectiu de diagnosticar els impactes dels mesos de confinaments en els circuits curts i plantejar nous reptes per al sector en el curt i mitjà termini.

El projecte es va tancar el 30 de juny, amb 253 productores agroecològiques visibilitzades al mapa. Part d'aquesta feina es va poder finançar gràcies als recursos del Fons cooperatiu per l'emergència, social i sanitària que expliquem més amunt.

Més enllà de l'impacte que van tenir aquestes iniciatives durant el confinament, hem demanat a les organitzacions si pensaven donar-los continuïtat, de manera estable, en el futur. El 99% de les organitzacions afirmen que tenen aquesta intenció.

També hem preguntat quines necessitats d'articulació creien que podien tenir de cara a garantir aquesta continuïtat. A la taula 6.1 en mostrem els resultats.

Taula 6.1.

Necessitats d'articulació amb altres organitzacions per donar continuïtat a les iniciatives.

Mostra n=67.

	Percentatge de resposta
Altres projectes similars del territori (articulació sectorial)	70%
Altres projectes comunitaris i de l'ESS del meu territori (articulació local)	69%
Altres projectes amb visió i valors afins	73%
Espais de coordinació d'àmbit català com la XES en l'àmbit de l'ESS i la XEC en els espais comunitaris	55%
No creiem necessari articular-nos amb altres iniciatives	3%
Altres	1%

Veiem que la majoria d'organitzacions veuen necessari articular-se amb altres per donar continuïtat als projectes sorgits durant el confinament, i podem dir que tant l'articulació sectorial com la territorial són la prioritat general, tot i que per més de la meitat també són importants els espais de coordinació d'àmbit català com la mateixa XES.

Idees destacades

La solidaritat en temps de crisi: a l'ADN de l'ESS

Les organitzacions de l'ESS han impulsat les respostes i hi han participat en més gran mesura de què se n'han beneficiat, de manera que han demostrat el caràcter solidari i de suport mutu que és intrínsec a l'ESS: el 74 %³⁴ de les organitzacions enquestades afirmen que han participat en xarxes iniciatives o respostes col·lectives, o n'han impulsat, i només el 25 %³⁵ afirmen haver-se beneficiat d'aquest tipus d'iniciativa.

Les organitzacions de l'ESS s'han bolcat a les xarxes de suport mutu

El 35 % de les organitzacions enquestades han impulsat xarxes de suport mutu, o hi han participat, ja siguin comunitàries, com entre organitzacions d'un mateix sector o àmbit, o també per col·lectius destinataris de la xarxa de suport. Destaquen les xarxes comunitàries locals, entre les quals comptem diverses XES locals com CooperaSec, XES l'Hospitalet o la XES Garrotxa.

L'ESS com a subjecte sociopolític

S'han dut a terme múltiples accions i campanyes d'incidència política per pressionar les administracions públiques; el 25 % de les organitzacions asseguren haver-se vinculat activament a les diferents campanyes. Destaquen els espais de coordinació de segon nivell o superior com a nodes des dels quals impulsar aquestes campanyes, com és el cas del Pacte per una economia per la vida impulsat per l'AESCAT o el Pla de xoc social, impulsat per un espai de coordinació entre diferents moviments socials.

Redirigir la capacitat econòmica cap a la resolució de necessitats més urgents

Les organitzacions de l'ESS també han utilitzat el seu potencial socioeconòmic per intentar canalitzar ajuda cap als col·lectius i àmbits on més feia falta, ja fos a través d'iniciatives de captació de fons solidaris com el Fons cooperatiu per l'ESS, com a través de la pròpia activitat socioempresarial, prestant serveis gratuïts, i cedint equips i infraestructures.

34 - Per una mostra de 107 organitzacions.

35 - Per una mostra de 101 organitzacions.

6.1.2 Recursos i eines a les quals han recorregut les iniciatives per fer front a la pandèmia

A més de les iniciatives que s'han impulsat des del teixit de l'ESS, ens sembla important entendre, també, a quins recursos o iniciatives han recorregut per abordar la crisi a les organitzacions. Per més que el teixit es bolqués en l'impuls d'iniciatives solidàries, també ha patit —i segueixen patint— en la seva pròpia pell les conseqüències de la pandèmia. En aquest punt, analitzarem aquesta qüestió.

Recursos o eines de fora de l'organització més recurrents

En aquest cas, tenim una combinació de resultats quantitius i qualitius. Els quantitius ens serveixen per obtenir un dibuix general dels recursos més utilitzats; mostrem els resultats a la taula 6.2.

Taula 6.2.	
De quina manera us ha ajudat aquest recurs o iniciativa externa?	
Mostra n=75.	
	Percentatge de resposta
Informació	72%
Acompanyament	48%
Suport econòmic	36%
Provisió de material necessari per desenvolupar l'activitat	18%
Enllaç amb altres agents, creació de xarxes	43%
Visibilitat i pressió política	33%
Altres	7%

Si entrem en detall a les respostes qualitatives, podem completar el significat de la taula anterior, i entendre millor quin tipus d'eines s'han requerit i qui les ha servit.

- El recurs més utilitzat (el 30%³⁶ de les organitzacions diuen haver-hi acudit) ha estat l'assessorament, acompanyament i formació socioempresarial per part de Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), ateneus cooperatius i gestories. Aquests assessoraments s'han centrat sobretot en aspectes laborals (p. e. com gestionar i formalitzar un ERTO), legals (p. e. com abordar la paralització de contractes públics) i també estratègics (p. e. com reenfocar el model de negoci en context de la covid-19).
- Un segon recurs molt utilitzat per les organitzacions han estat els recursos informatius (sobretot, digerint i ordenant totes les mesures i informacions que anaven publicant tant Generalitat com el Govern central) i el suport a la difusió de les federacions i estructures de segon nivell, com la FCTC, la XES o la Xarxa d'Ateneus Cooperatius. El 23% de les organitzacions diuen haver utilitzat aquest tipus de recurs.
- El tercer tipus de recurs més recurrent entre les organitzacions han estat els diferents mecanismes desplegats per les administracions públiques per alleugerir l'impacte immediat de la paràlisi econòmica (el 20% de les organitzacions esmenten aquests mecanismes). Estem parlant, bàsicament, dels expedients de regulació temporal d'ocupació (ERTO), de

36 - Per una mostra de 74 organitzacions.

les ajudes extraordinàries per a autònoms i de les subvencions extraordinàries per a l'ESS (essencialment la convocatòria de Projectes Singulars de la Direcció General d'Economia Social, Tercer Sector i les Cooperatives de la Generalitat de Catalunya).

- El quart espai o recurs més utilitzat, en què diu haver trobat suport el 19% de les organitzacions, són les xarxes de suport mutu. En aquest cas, les xarxes s'han d'entendre com a espais multirecurs i multiforma. Multirecurs, perquè han satisfet necessitats diverses: han proveït de recursos informatius, de suport tecnològic, han permès compartir visions i acompanyar-se mútuament, entre d'altres. I multiforma, perquè, tot i que ho han fet majoritàriament a través de xarxes de suport locals o comunitàries (en alguns casos vinculades a les XES locals, com a l'Hospitalet, Poble Sec o la Garrotxa), també s'han creat articulacions sectorials, com la Xarxa de Cooperatives Feministes o Cultura Cooperativa.
- Un cinquè element que una part de les organitzacions (11%) valoren com a molt important, són les eines tecnològiques de què han pogut disposar i, en alguns casos, la formació que han rebut per poder adaptar-hi l'activitat ràpidament.
- Algunes organitzacions han fet referència també al suport econòmic i financer del Fons cooperatiu per l'ESS i de Coop57, o, també, a la provisió d'EPI per a les entitats que treballaven amb col·lectius de risc i/o amb activitats essencials. Aquesta provisió s'ha fet a través tant de les administracions, a partir de compres conjuntes gràcies a la pressió de les federacions, com a partir de l'autoproducció de mascaretes amb impressores 3D gràcies al suport de la xarxa de Makers.

Iniciatives o respostes emprades a l'intern de les organitzacions

Així com al punt anterior hem analitzat els recursos externs a l'organització més utilitzats per fer front a la situació d'adversitat generada per la covid-19, en aquest punt analitzem els principals mecanismes interns emprats per a la mateixa finalitat. Cal remarcar, d'entrada, que hi ha molts resultats d'aquest apartat que es corresponen a mesures econòmiques, sociolaborals i vinculades a la participació, així que hem fet servir aquests resultats per il·lustrar els punts 2, 3 i 4 d'aquest informe.

A continuació detallem els principals mecanismes interns utilitzats per les organitzacions, per ordre d'importància o recurrència:

- La resposta més comuna i més generalitzada (el 73% de les 90 organitzacions enquestades) té a veure amb mesures per enfortir la cohesió interna de l'equip, i garantir el suport emocional mutu per afrontar una situació tan excepcional. Aquests objectius s'han intentat complir, en part, a partir de l'augment de la periodicitat de les reunions i de la comunicació interna, i també ha estat habitual la creació d'espais lúdics fora de l'àmbit laboral per millorar, precisament, la cohesió durant el confinament.

Sostre Cívic:

A l'intern de l'organització s'han realitzat trobades virtuals entre les treballadores per poder compartir la situació personal de cadascuna com a espai de suport mutu. Així mateix, per iniciativa d'una de les treballadores, s'han dut a terme sessions de cinema confinat, de caire lúdic, que han servit per mantenir el contacte relacional entre els membres de l'organització.

- Un segon recurs, que una bona part de les organitzacions identifiquen com a important (38%), ha estat la virtualització de les seves activitats. Així, el 17% de les organitzacions destaquen el teletreball com un dels principals recursos per fer front al confinament, i el 13% destaquen la reconversió de la seva prestació de serveis a format virtual. En aquest cas, hi ha organitzacions que comptaven amb experiència prèvia i han pogut fer l'adaptació de manera ràpida, i altres s'han hagut de formar internament per poder fer aquesta conversió.

Looky Produccions:

Els recursos tecnològics que tenien instal·lats —servidor propi— han estat claus per teletreballar de manera eficaç.

- El 16% de les organitzacions remarquen, també, la implicació tant de les persones treballadores, com de la base social de les organitzacions. És a dir, davant d'una situació crítica, treballadores, sòcies, voluntàries i comunitat en sentit ampli, ha respost davant les necessitats de l'organització. A continuació, mostrem alguns exemples:

Associació de productors i consumidors Mengem Osona:

Sense l'equip humà no hauria estat possible fer front al context de confinament. Tant des de l'àmbit laboral, on les treballadores van fer un sobreesforç per assumir més càrrega de treball, com des de l'àmbit del voluntariat, on persones sòcies van destinar temps i energies a ajudar a preparar comandes per a la clientela per tal d'agilitzar el servei, col·locar producte a prestatges, netejar....

El Bidó de Nou Barris (Ateneu Popular 9barris):

La solidaritat i l'empatia tant de la base social, com dels treballadors vinculats al projecte.

- La quarta mesura interna més habitual (el 14% l'esmenten explícitament) ha estat la flexibilitat en horaris per tal de facilitar la conciliació i adaptar-se a les situacions personals.

La Ciutat Invisible:

La flexibilitat de les condicions de treball i l'adaptació del conjunt a les diferents situacions personals de les sòcies i treballadores.

- Algunes organitzacions (8%) destaquen mesures de caràcter més econòmic per intentar reduir l'impacte sobre els comptes de l'organització. Això, en alguns casos, s'ha traduït en reducció de les jornades laborals (i, per tant, de la despesa salarial; en altres s'hi ha pogut fer front gràcies als fons propis acumulats.

Celobert arquitectura, enginyeria i urbanisme:

L'existència i disposició de recursos econòmics propis per mantenir l'organització aquests mesos sense ajudes externes.

- Per últim, algunes organitzacions (8%) destaquen la importància que ha tingut el confinament per poder mirar més enllà de l'activitat diària, i poder fer algunes feines de fons, com la formació interna de l'equip. A d'altres, la parada de l'activitat les ha empès a reconvertir la seva activitat, idear nous productes i serveis i incrementar l'activitat comercial.

Nus Processos Socials i Creatius:

Ha estat molt important aprofitar el temps de confinament per aprofundir en formació interna i en millores d'organització/estratègia interna.

Idees destacades

Tan important són les mesures de rescat com saber-les implementar

Com hem vist, moltes organitzacions remarquen les mesures de rescat impulsades per les diferents administracions (ERTO, ajudes per a autònoms, noves convocatòries de subvencions, etc.), com a eines que els han ajudat a fer front a la paràlisi econòmica, però també destaquen —més encara que les pròpies— mesures com l'acompanyament laboral, legal i estratègic que han rebut, principalment, de la FCTC, dels ateneus cooperatius i de les gestories.

Les estructures de segon i més nivell de l'àmbit com a dispositius de resposta globals

Dels diferents recursos utilitzats per les organitzacions de base, destaca que una bona part han vingut de les estructures i dispositius que conformen l'ecosistema de l'ESS a Catalunya: la XES i les seves xarxes locals, la XAC i els ateneus cooperatius, la FCTC... a través d'aquests espais d'articulació s'ha pogut acompanyar les organitzacions, tant en els aspectes més laborals i legals que comentàvem al punt anterior, com també digerint la gran quantitat d'informació que generaven les administracions, donant suport a la difusió de les empreses i entitats o fent incidència política per atendre les necessitats específiques del teixit de l'ESS, entre d'altres.

Les xarxes de suport mutu com a escut contra la crisi a la primera línia de foc

Tornem a fer èmfasi en les xarxes de suport mutu, aquesta vegada pel fet que moltes organitzacions les destaquen com a un recurs important. Aquestes xarxes han estat multirecurs, perquè han satisfet necessitats diverses: d'una banda, han proveït de recursos informatius i de suport tecnològic. D'altra, han permès compartir visions i acompanyar-se mútuament. A la vegada, han estat multiforma perquè, tot i que ho han fet majoritàriament a través de xarxes de suport locals o comunitàries (en alguns casos vinculades a les XES locals, com a l'Hospitalet, Poble Sec o la Garrotxa), també s'han creat articulacions sectorials, com la Xarxa de Cooperatives Feministes o Cultura Cooperativa.

La crisi ha fet emergir la importància de la socialització de les emocions i de la vida privada

La resposta més comuna i més generalitzada en relació amb les respostes desplegades a l'intern de les organitzacions (el 73% de les 90 organitzacions enquestades) té a veure amb mesures per enfortir la cohesió interna de l'equip, i garantir el suport emocional mutu per afrontar una situació tan excepcional. Aquests objectius s'han intentat complir, en part, a partir d'augmentar la periodicitat de les reunions i de la comunicació interna, i també ha estat habitual la creació d'espais lúdics fora de l'àmbit laboral per millorar, precisament, la cohesió durant el confinament.

La importància de la cohesió interna de l'equip i de tenir una comunitat implicada amb el projecte

Una de les principals vies per fer front a l'impacte rebut durant el confinament ha estat la cohesió interna dels equips i la seva implicació per tirar endavant els canvis necessaris. Destaquen especialment aquelles organitzacions amb base social àmplia (sobretot cooperatives de consum i associacions) que han vist com aquesta base s'implicava de manera activa per donar suport als projectes davant l'adversitat.

Més i millor comunicació per fer front a la virtualització

Les organitzacions de l'ESS s'han esforçat per millorar la comunicació interna, com a via per fer front a la pèrdua de contacte social provocada pel confinament i la virtualització de les activitats i els entorns de treball i socialització. Això s'ha traduït, essencialment, en increment de freqüència de reunions i altres vies de comunicació virtual (butlletins interns, canals de missatgeria instantània, etc.).

6.2 Respostes per al dia després

Al punt anterior hem vist quina ha estat la capacitat de reacció de l'ESS davant del primer embat de la pandèmia i totes les seves conseqüències, però tot apunta que el que tenim davant és una cursa de fons que desembocarà en un paisatge social, econòmic i cultural molt diferent al que teníem a inicis del 2020.

S'està fent servir el concepte de «nova normalitat» per il·lustrar les noves condicions socials en què hem de desenvolupar les nostres activitats fins que no es pugui restaurar l'antiga normalitat (presumiblement quan s'hagi aconseguit la immunitat de grup). Però tot apunta que, per molt que recuperem una certa normalitat sanitària, la reestructuració sistèmica serà profunda: el teixit econòmic estarà fortament tocat; les emergències sociocomunitàries seguiran presents com a conseqüència de la depressió econòmica i, de ben segur, diferents imaginaris col·lectius entraran en disputa a l'hora de cercar respostes a la situació. A més, una part de la partida per la reestructuració sistèmica s'està jugant ara: amb les polítiques estructurals que s'estableixin, en el nostre cas, a partir dels fons de reconstrucció europeus (Next Generation EU³⁷) i el seu aterratge a l'Estat (a través del Pla de recuperació, transformació i resiliència³⁸), que condicionarà profundament les polítiques tant del govern central com de la Generalitat i els governs municipals.

En aquest context, des de l'ESS, de la mà dels diferents moviments socials i actors socioeconòmics que apostem per una reestructuració sistèmica que ens porti cap a un model econòmic postcapitalista, hem de mirar d'incidir en aquestes polítiques de reestructuració, garantint que el teixit de l'ESS té un paper central en aquesta refundació socioeconòmica. L'alternativa és una altra onada d'acumulació per desposseïó impulsada per l'elit econòmica de sempre, i, això, en un context d'agudització de la crisi ecològica, només ens portarà a un escenari de barbàrie.

37 - https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe/pillars-next-generation-eu_es

38 - https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/Documents/2020/07102020_PlanRecuperacion.pdf

Així doncs, per tal d'incidir en aquest canvi de paisatge, és important saber quines són les necessitats del teixit de l'ESS: per garantir-ne la protecció i reforç, en un primer moment; i per potenciar-la i situar-la al centre de la reconstrucció econòmica, en segon lloc. Les dades recollides ens poden ajudar a entendre quines són aquestes mesures prioritàries, tant a curt com a mitjà termini. Mostrem els resultats a la taula 6.3.

Taula 6.3.	
Mesures demandades des de les organitzacions de l'ESS (mostra: 98)	
	Percentatge de resposta
Suport a la venda i comercialització	32 %
Línies d'ajudes directes i específiques per a les empreses i entitats de l'ESS	48 %
Garantir els pagaments pendents per part de les administracions públiques, per serveis prestats o per subvencions concedides	41 %
Indemnitzacions per suspensió de contractes amb l'Administració	6 %
Accés prioritari a la contractació pública per a l'ESS	39 %
Línies de crèdit i altres eines financeres	20 %
Fons de contingència per a donacions sense obligació de retorn	11 %
Ajudes de caràcter laboral (p. e. exempcions de quotes de la Seguretat Social)	47 %
Ajudes de caràcter fiscal	27 %
Assessorament de caràcter organitzatiu i plantejament estratègic	21 %
Mesures no econòmiques de suport mutu i solidaritat entre organitzacions	15 %
Suport a la intercooperació econòmica entre entitats de l'ESS	26 %
Altres	3 %

L'anàlisi d'aquests resultats l'hem complementada amb les aportacions qualitatives que ens han fet el centenar d'organitzacions que han respost. D'aquesta anàlisi extraiem una diferenciació entre les mesures: per un costat, les responen a les urgències del curt termini i, per l'altre, aquelles que tenen un enfocament més de mitjà i llarg termini (tot i que en alguns casos hi ha fronteres borroses).

Quant a les mesures de curt termini, aquest seria el resum:

- Les ajudes caràcter laboral són les mesures amb efecte immediat, més sol·licitades: el 47% de les organitzacions les han escollit. Aquestes mesures es tradueixen, sobretot, en dos tipus d'accions: l'allargament dels ERTO i les exempcions de les quotes de la Seguretat Social. També es proposa bonificar les empreses que facin noves contractacions en temps de pandèmia, així com que es cobreixin les baixes laborals per motiu de confinament de familiars.
- La segona mesura de curt termini més sol·licitada (la demana el 41%) és l'execució immediata dels pagaments pendents per part de les administracions, per alleugerir les tensions de tresoreria que està provocant la paràlisi econòmica. En aquest sentit, algunes organitzacions apunten que les administracions estan incomplint sistemàticament la llei de subvencions i la de contractes del sector públic, en no abonar les bestretes corresponents abans de l'inici dels projectes.

- En tercer lloc, el 27% de les organitzacions demanen ajudes de caràcter fiscal que, de fet, podrien tenir un efecte a curt termini, però també a llarg. Els impostos que s'hi esmenten són l'IVA (aplicació d'IVA superreduït a determinades activitats) i l'impost de societats, per al qual es demana tipus impositius reduïts o inexistents per a les organitzacions de l'ESS.
- La darrera mesura amb un suport considerable (una de cada cinc organitzacions) té a veure amb el manteniment i millora de les línies de crèdit amb el suport de l'Administració. Algunes organitzacions apunten, però, a la necessitat d'allargar les carències dels crèdits avalats públicament i «estovar-ne» les condicions, així com la possibilitat de donar accés a mecanismes de capital pacient per la reestructuració d'empreses a llarg termini, com fa Le Chantier de l'Economie Sociale, a Quebec, o Legacoop a Itàlia, a través de Coopfond.

Si ens mirem les mesures de mitjà i llarg termini, aquests serien els principals resultats:

- La mesura més sol·licitada (la demanen el 48% de les organitzacions) és el reforç i ampliació de línies d'ajudes específiques per a l'ESS. Algunes organitzacions apunten a la idea que aquestes subvencions haurien d'estar enfocades a sectors estratègics per a la transició ecosocial, així com també vincular-les la intercooperació com a fórmula amb què presentar-s'hi.
- La segona mesura de caràcter més estructural amb més suport (el 39% la volen) és treballar per donar accés prioritari a les organitzacions de l'ESS a la contractació pública. Aquest és un àmbit complex, subjecte a restriccions jurídiques importants, que no tenen una fórmula única per tal de garantir aquest accés. En tot cas, les organitzacions apunten al potencial d'estabilitat i de fixació de llocs de treball que podrien tenir aquest tipus de polítiques, especialment si parlem de concertació de serveis.
- La tercera mesura de llarg termini és el suport a la venda i comercialització de les productes i serveis de l'ESS (amb el suport del 32% de les organitzacions). Revisant les descripcions que han fet les entitats d'aquesta mesura, veiem que és una de les que ha rebut més aportacions, senyal que hi ha diversitat d'accions per tal d'aconseguir aquesta millora en la venda i la comercialització. Bona part dels comentaris rebuts fan referència a la importància d'augmentar la resiliència del teixit i reduir la dependència respecte a l'Administració pública i diversificar la clientela. Aquí esmentem algunes de les accions o eines que proposen les organitzacions en relació amb aquesta mesura:
 - Fidelització de la clientela, per exemple, a partir de tarifes de suport solidàries o targetes client.
 - Diversificació de clients, especialment fora de Barcelona i també del mercat social.
 - Digitalització dels serveis.
 - Cessió d'espais per a la venda al públic.
 - Expandir el coneixement de l'ESS a la ciutadania i augmentar així la demanda general als productes i serveis del mercat social.
 - Establiment de xarxes de venda i distribució compartides, especialment en l'àmbit agroecològic.
 - Incorporació d'una persona comercial a l'equip.
- La quarta mesura més repetida és la del suport a la intercooperació entre organitzacions de l'ESS: una de cada quatre organitzacions la demanen. Aquí també hi ha força matisos,

tot i que aquesta aportació resumeix bastant bé l'esperit que hauria de perseguir aquesta mesura des d'una perspectiva d'autoprotecció col·lectiva:

Sostre Cívic:

Entenem la intercooperació com una eina de cohesió, de suport mutu a través de la qual les entitats poden compartir recursos i coneixements entre elles. Ja sigui intercooperació sectorial o bé transversal, cal apostar per enfortir la intercooperació entre les entitats de l'ESS amb el fi de minimitzar, en la mesura del possible, les conseqüències econòmiques de la situació de crisi que estem vivint.

D'altres apunten a la necessitat d'expandir el mercat social cap a territoris i sectors on hi ha, encara, poca densitat d'organitzacions de l'ESS, per tal de que la intercooperació sigui possible. També s'hi esmenta la necessitat de crear espais de trobada interterritorials i intersectorials, per donar a conèixer les organitzacions més enllà dels cercles habituals.

- En cinquè lloc, una de cada cinc organitzacions demana mesures d'assessorament organitzatiu i de planejament estratègic per fer front a la reestructuració a llarg termini. Les aportacions que matisen aquesta mesura apunten diferents aspectes. Per un costat, la necessitat de tenir un acompanyament per fer una anàlisi del context adient, que permeti enfocar l'adaptació de les organitzacions cap a la bona direcció. En segon lloc, es demana ajuda per repensar el productes i serveis oferts, així com els canals de venda, situant en aquesta adaptació la necessitat de cooperar amb altres empreses i entitats. Així doncs, aquest reenfocament estratègic es relaciona tant amb mesures de millora de la venda i la comercialització com d'intercooperació.
- Finalment, la darrera mesura (ha rebut el suport del 15% de la mostra) són les mesures no econòmiques de suport mutu i solidaritat entre organitzacions. De tota manera, aquest suport relativament baix és enganyós, ja que la majoria de comentaris remetent a la intercooperació com a mecanisme de suport mutu, i a la necessitat de crear estructures compartides i de mancomunar recursos per fer front a la crisi. Així doncs, podríem entendre que la principal via que apunten les organitzacions per canalitzar aquestes mesures no econòmiques de suport mutu és la intercooperació.

Idees destacades

Salvar el curt termini sense perdre de vista l'horitzó

La crisi provocada per la pandèmia és com una cursa d'obstacles: s'han d'anar saltant tanques cada dos segons, però no s'ha de perdre de vista que, al final de les tanques, hi haurà una meta. Així doncs, és molt important tenir mesures de rescat per al curt termini, que alleugereixin l'estructura de costos minimitzant l'impacte sociolaboral (els ERTO i les ajudes a autònoms apunten en aquesta línia) i que permetin fer front als problemes de tresoreria. Però també s'han d'apuntalar ara les mesures de llarg termini que ens enfoquin cap a un canvi de model socioeconòmic, ja que, si no es fa així, les mesures de rescat hauran servit de poc.

Tant important són les mesures de rescat com que a aquestes es paguin a temps

Les organitzacions agraeixen i valoren les mesures de rescat impulsades per les diferents administracions, com són els ERTO, les ajudes per autònoms o les subvencions extraordinàries, però apunten que una de les mesures més importants per afrontar els problemes financers a curt termini seria que aquestes paguessin el que deuen, en concepte de subvencions i contractes, de manera immediata.

Reforma fiscal i eines financeres de capital pacient pel llarg termini

Malgrat que la majoria de propostes fiscals i financeres s'estan plantejant per fer front al curt termini (p. e. rebaixes a l'IVA o l'impost de societats per al present exercici, o els crèdits a curt termini avalats públicament), caldria pensar aquests dos àmbits d'intervenció —fiscalitat i eines financeres— amb perspectiva de llarg termini. Així, les organitzacions apunten a la necessitat d'establir un règim fiscal favorable a l'ESS, o la importància de disposar de crèdits de capital pacient per fer front a reestructuracions de llarg termini.

La compra pública i les ajudes específiques per a l'ESS com a mesures tractoras a fixar per llei

Les mesures de llarg termini amb més suport de les organitzacions, i que interpel·len directament a les administracions, són l'establiment de línies d'ajuda específiques per a l'ESS, centrades en la intercooperació i en sectors estratègics per a la transició ecosocial, així com també l'enfocament de la compra pública cap a les organitzacions de l'ESS, per fixar la demanda i donar estabilitat socioeconòmica. En aquest sentit, tant les futures lleis d'economia social i solidària, i d'acció concertada poden jugar un paper clau per garantir que aquestes dues mesures tinguin l'abast necessari.

Els deures de l'àmbit: expandir el mercat social, horitzontalment i vertical

No totes les mesures estratègiques apunten a les administracions, sinó que també posen deures per a l'àmbit de l'ESS, especialment a les organitzacions que representen i articulen el teixit com la XES. En aquest sentit, les organitzacions remarquen la importància d'expandir el mercat social en diferents direccions: en primer lloc, cal augmentar el coneixement de l'ESS a la ciutadania per augmentar, així, la demanda de béns i serveis; en segon lloc, facilitar espais de trobada intersectorials i interterritorials, per donar a conèixer les organitzacions fora dels seus cercles habituals; i en tercer lloc, incidir sobre territoris amb poc coneixement o presència de l'ESS.

Acompanyament estratègic per millorar els canals de venda i comercialització

Un altre deure compartit entre les administracions i entitats representatives és la creació —o l'adaptació— dels dispositius d'acompanyament i assessorament socioempresarial, especialment per tal de millorar els canals de venda i comercialització. Aquesta mesura, que ha d'anar acompanyada de campanyes de sensibilització, es pot traduir en accions i mecanismes diversos: tarifes de suport solidàries o targetes client per a la fidelització, digitalització dels serveis, cessió d'espais per a la venda al públic, establiment de xarxes de venda i distribució compartides (especialment en l'àmbit agroecològic) o ajudes a la incorporació de perfils comercials als equips.

La intercooperació i les xarxes de suport mutu com a eines d'autodefensa col·lectiva

Finalment, a més d'afavorir la intercooperació des d'una perspectiva de reforç i expansió socioempresarial, cal remarcar la importància de les dinàmiques d'articulació i enxarxament com a eines d'autoprotecció col·lectiva per fer front a les adversitats actuals i, sobretot, les que vindran. Així doncs, la creació d'estructures organitzatives compartides, la posada en pràctica d'eines d'intercanvi de recursos i informació o la compra conjunta d'equips i altres aprovisionaments són mecanismes clau per fer front a la crisi sistèmica que tenim davant.

7

Conclusions

Començàvem aquest informe amb l'objectiu d'entendre l'impacte de la primera onada de la covid-19 i, a través dels diferents apartats, hem pogut identificar cinc grans temes que obren reptes i oportunitats, i que també mostren les febleses i forteses de l'ESS.

1. L'impacte i profunditat de la crisi econòmica desencadenada per la covid-19

La resiliència econòmica i laboral de l'ESS, fins quan pot aguantar?

Fortalesa: veiem a l'informe que el teixit de l'ESS ha pogut afrontar el primer impacte de la crisi socioeconòmica provocada per la covid-19 recorrent als fons propis i a préstecs per part de les finances ètiques i solidàries, i retallant totes les despeses excepte les laborals, de manera que es mostra la resiliència econòmica i laboral de l'ESS en temps de crisi.

Repte: de tota manera, convé preguntar-se quant de temps podran aguantar les organitzacions de l'ESS una situació de reducció generalitzada de l'activitat com la que està portant la pandèmia, especialment tenint en compte que hi ha una gran part organitzacions que són petites i de recent creació.

Repte: al punt anterior, convé afegir-hi que hi ha un nivell relativament alt de dependència de les administracions (especialment de subvencions). De fet, els impagaments d'ajudes i contractes per part dels òrgans públics està generant una tensió afegida sobre la, ja de per si, tensionada tresoreria de les empreses i entitats. Per això és especialment important que les administracions paguin a temps, i amb caràcter d'urgència, el que deuen.

Com abordem la desigualtat sectorial generada per la covid-19 i quines lliçons n'extraïem?

Repte: a l'anàlisi de l'impacte de la pandèmia per sectors d'activitat, veiem com s'han generat situacions molt disperses: per un costat, sectors com l'agroalimentari o el tecnològic han vist com creixia la seva activitat; mentre d'altres, com el de la cultura i l'educació queien en picat. I tenim que sectors com el de les cures, malgrat ser considerat activitat essencial, ha mantingut l'activitat afegint molts reptes sobre el funcionament habitual. Aquesta desigualtat en l'impacte de la covid-19 planteja un repte sobre l'àmbit en el seu conjunt: de quina manera atenuem aquestes desigualtats intersectorials, i quins mecanismes de compensació ens poden ajudar a fer-ho?

Oportunitat: d'altra banda, si entenem la pandèmia com un assaig general de les crisis que es poden desencadenar fruit del col·lapse socioambiental, la situació actual ja ha començat a estimular un debat i un seguit d'accions de suport mutu que ens han de permetre teixir una estratègia de resiliència del mercat social català. Això és, més enllà de donar suport i sortida a cada iniciativa individual, tenir una visió holística de cap a on ha d'avançar l'ESS a Catalunya i quins són els sectors estratègics que hem d'impulsar o als quals hem de donar suport.

2. El canvi de les relacions socials, productives i reproductives creat per la virtualització de la vida

L'ofensiva de les GAFAM durant la virtualització i la necessitat d'una resposta del pro-comú

Debilitat: La virtualització de la vida, i de les relacions socials productives i reproductives, està alimentant les més grans empreses-corporacions capitalistes actuals: les GAFAM (sigles utilitzades per identificar les cinc grans corporacions de les TIC: Google, Amazon, Facebook, Apple i Microsoft). Com ja venia sent tònica general, tot i els esforços de sensibilització per part de les entitats TIC de l'ESS, la majoria d'organitzacions de l'ESS ha optat per eines de programari privat i capitalista per articular el teletreball.

Fortalesa: El sector tecnològic és un agent econòmic a tenir en compte com a força tractora en els propers anys en l'ESS. La seva facturació per nombre de persones contractades és superior a la mitjana de l'ESS, té diversificades les fonts d'ingressos i és un dels sectors menys afectats per la crisi de la covid-19. A més té una aposta clara per la inversió d'hores i recursos en el desenvolupament de recursos TIC, més enllà de les GAFAM, que poden ser d'utilitat per a tot el mercat social català.

Repte: Dins del sector tecnològic existeixen diversos projectes fets a partir de la intercooperació entre entitats tecnològiques de l'ESS. A més, unes quantes d'aquestes organitzacions també participen en la Comissió de Procomuns de la XES. Tot i així, una sectorial més àmplia que inclogués iniciatives de tot el territori i una aliança amb altres moviments que també fomenten les tecnologies lliures i obertes podrien ser claus per continuar reforçant-les per tal de consolidar les entitats tecnològiques i el seu paper a l'hora d'estendre l'ús d'eines lliures.

La socialització de les emocions i de les situacions personals a l'entorn de treball: una pràctica que hauria de quedar instaurada

Fortalesa: el suport emocional a l'intern dels equips i la socialització de les situacions personals han estat elements clau per acompanyar la difícil situació provocada pel confinament domiciliari. S'ha posat en primer pla la importància de compartir les emocions per generar entorns de treball basats en la cura i l'empatia; una aportació clau de la perspectiva feminista a la cultura organitzativa.

Repte: malgrat que, abans de la pandèmia, la socialització de les emocions i de la vida personal a l'entorn de treball era una pràctica habitual en una part de les organitzacions de l'ESS, la crisi sociosanitària ha posat aquesta pràctica en primer pla. El repte serà, quan es torni a una situació de certa normalitat, no perdre aquesta dimensió dins de la gestió quotidiana de les empreses i entitats de l'ESS: és una pràctica que hauria de quedar instaurada.

El teletreball, sense mesures conciliatòries, no és una solució

Debilitat: el confinament domiciliari ha afavorit la inserció massiva del treball productiu dins de l'àmbit domèstic. Aquesta entrada, si no ha vingut acompanyada de mesures de conciliació (especialment quan les escoles han estat tancades), ha generat un xoc directe entre la capacitat d'atendre les tasques de cura i el treball reproductiu.

Oportunitat: aquest xoc directe, i viscut en primera persona per tanta gent, ha fet més palesa que mai la relació entre treball productiu i treball reproductiu, i també la relació entre treball remunerat i no remunerat. Aquesta vivència col·lectiva pot fer emergir noves legitimitats per al reconeixement i protecció del treball reproductiu. En aquest canvi de mirada, les pràctiques de conciliació (per exemple, la flexibilització d'horaris i reduccions de jornada sense modificació salarial) de l'ESS marquen el camí.

Reptes i oportunitats de la virtualització per a la gestió democràtica

Oportunitat: com vèiem a l'anàlisi, especialment per a les organitzacions més petites, la virtualització ha representat una oportunitat per augmentar la participació de la base social. També les més grans, però, apunten la utilització de mitjans de virtuals de participació com una oportunitat per a la descentralització i l'aprofundiment democràtic en la presa de decisions.

Repte: per a aquest aprofundiment democràtic cal, no obstant això, disposar de la capacitat tècnica i organitzativa per fer assemblees i espais plenaris virtuals amplis i efectius. Com dèiem, les organitzacions més grans (especialment amb bases socials molt àmplies, com associacions i cooperatives de consum) han tingut una participació més baixa que la que tenien en el context previ a la covid-19. Així doncs, aquesta virtualització pot esdevenir una arma de doble tall.

3. El futur dels dispositius de resposta col·lectiva que han emergit durant la crisi

La durada de la covid19 com a prova de foc per la solidaritat de l'ESS en temps de crisi

Fortalesa: una de les principals observacions d'aquest informe és la forta capacitat d'impuls d'iniciatives i respostes col·lectives que han tingut les organitzacions de l'ESS per fer front a la crisi. El teixit ha demostrat que la solidaritat és un aspecte nuclear a la seva pràctica, impulsant i participant de multitud d'iniciatives de resposta a les tres grans emergències provocades per la covid-19: la sanitària, la sociocomunitària i la socioeconòmica.

Repte: ara bé, com hem apuntat més amunt, l'activitat socioempresarial de l'ESS s'està veient fortament debilitada per l'impacte econòmic provocat per la pandèmia. Aquest fet fa emergir una pregunta, la resposta de la qual hauríem d'intentar anticipar: si el teixit es debilita per la crisi econòmica (amb la conseqüent pèrdua de llocs de treball, capacitat d'inversió, etc.), es debilita també la seva capacitat d'impulsar respostes col·lectives i solidàries?

La importància d'apuntalar, per llei, les estructures de l'àmbit

Fortalesa: hem vist que les estructures d'acompanyament, articulació i reforç de les entitats i empreses de l'ESS (especialment, la XES i les seves xarxes locals, la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i els diferents ateneus cooperatius) han estat un element important durant la primera onada de la covid-19, sobretot pel seu paper de reforç i acompanyament del teixit en la implementació de mesures d'adaptació al context i per la seva capacitat d'incidència sobre les administracions, especialment a l'hora de reclamar mesures específiques per a l'àmbit i, també, que apuntalin un nou model socioeconòmic.

Oportunitat: en aquest sentit, la futura Llei d'ESS de Catalunya és una iniciativa clau per apuntalar i potenciar els mecanismes i dispositius que necessita l'ecosistema de l'ESS de Catalunya per tal de fer un salt endavant. En relació amb aquesta llei, les diferents famílies de l'àmbit, agrupades a l'Associació Economia Social Catalunya, han arribat a un acord sobre un document de bases de la llei amb la Direcció General d'Economia Social, Cooperatives i Tercer Sector. El correcte desplegament d'aquest acord ha de permetre el salt endavant esmentat.

Les xarxes de suport mutu, embrions de noves institucions de base per a la protecció sociocomunitària?

Fortalesa: un aspecte destacat de les iniciatives sorgides durant la primera ona, han estat les xarxes de suport mutu i la seva capacitat d'emergir ràpidament i donar resposta a múltiples necessitats sociocomunitàries. A més de dotar de múltiples recursos la primera línia de resposta a l'emergència social, les dinàmiques d'articulació i enxarxament que han implicat han resultat fonamentals com a eina d'autoprotecció col·lectiva.

Oportunitat: la rellevància i transversalitat que han agafat aquestes xarxes fan que ens preguntem si aquestes fórmules de cooperació social es poden convertir en noves institucions socials de base per a la provisió social i l'autoprotecció col·lectiva de les quals emergeixin, a més, iniciatives d'ESS.

Aprofitar la crisi per reforçar l'articulació i la «densitat» del mercat social

Feblesa: a l'hora d'identificar estratègies prioritàries per al llarg termini, un dels aspectes més repetits per les organitzacions de l'ESS és la falta d'articulació i de transversalitat del mercat social, tant sectorial com territorial. Aquesta feblesa apunta a la necessitat d'eixamplar aquest mercat, sobretot si s'ha de convertir en un recurs central de la reconstrucció econòmica.

Oportunitat: al mateix temps, les organitzacions destaquen la importància de la intercooperació sectorial i territorial com a recurs per fer front a la crisi i per estrènyer els llaços dins del mercat social. Així doncs, hi ha una bona receptivitat per part del teixit per aprofundir en els processos d'intercooperació i per eixamplar el mercat social.

Oportunitat: també destaca la capillaritat que tenen moltes organitzacions de l'ESS cap a àmbits sociocomunitaris on se'n parla més aviat poc, d'ESS. Parlem, sobretot, de les xarxes de suport mutu, com a espais molt diversos que poden permetre aproximar l'ESS a una part de la ciutadania que avui viu d'esquenes a aquesta realitat.

Repte: amb tot, el teixit de l'ESS i, per tant, la base material del mercat social, expressa un dilema difícil de resoldre: la necessitat de construir autonomia econòmica per reduir dependència de les administracions i ser més resilients amb la necessitat d'accedir a ajudes públiques específiques per l'ESS per fer front a la crisi que tot just comença.

4. L'enfocament de les polítiques públiques i els relats sobre els quals s'erigirà la reconstrucció econòmica

L'ESS ha d'estar al centre de les polítiques de reconstrucció econòmica postcovid

Repte: les urgències creades per la pandèmia poden fer perdre de vista el llarg termini. És imprescindible, però, abordar el curt termini sense perdre de vista l'horitzó: les mesures de rescat són imprescindibles, però no hem d'oblidar les mesures estructurals que ens enfoquin cap a un canvi de model socioeconòmic (que, a més, s'estan definint ja, especialment a través de l'instrument *Next Generation EU*, impulsat per la Unió Europea).

Repte: la magnitud de la reconstrucció necessària fa que hi hagi molts diners en joc. Per això, les grans empreses de capital estan, ja, posicionant-se per treure el seu botí d'aquesta crisi. Un exemple clar el trobem amb les grans corporacions energètiques, que ja estan preparant el terreny per accedir als fons de reconstrucció europeus enfocats a la transició energètica.

Oportunitat: el debat públic sobre la reconstrucció postcovid està posant sobre la taula conceptes com «resiliència» o «transformació», la qual cosa presenta una oportunitat per a l'ESS i el conjunt de moviments socials que aposten per una transició ecosocial. En clau específicament d'ESS, aquesta finestra d'oportunitat pot permetre posar sobre la taula algunes de les mesures i projectes estratègics demanats per les organitzacions en aquest informe: el canvi en el règim fiscal de l'ESS o la posada en pràctica de mecanismes de capital pacient per a la reestructuració a llarg termini.

Oportunitat: finalment, destacar que la futura Llei d'ESS i totes les polítiques de foment que s'hi preveuen han de servir per apuntalar, precisament, totes les mesures estructurals de promoció de l'ESS (les esmentades al punt anterior, però també d'altres, com les ajudes directes o la compra pública responsable i la concertació públic-cooperativo-comunitària, ja que aquestes són les que més suport tenen entre les organitzacions que han participat en aquest informe).

5. La importància del sector agroecològic durant el confinament ha obert oportunitats, reptes i aliances amb l'ESS que cal seguir treballant

La covid-19 com a oportunitat per abordar l'assignatura pendent de l'escalabilitat de la distribució agroecològica

Fortalesa: compromís de l'agroecologia amb els circuits de distribució. Un fet destacable de l'abastiment agroecològic durant el confinament ha estat el compromís mutu que han mantingut les productores i consumidores: s'ha prioritzat la consolidació dels canals de consum preestablerts i s'han mantingut els preus dels productes. Aquest fet contrasta amb l'especulació que ha sofert el preu d'alguns aliments, especialment del fresc, en algunes cadenes de supermercats. Els circuits de consum conscient agroecològic han permès posar en valor d'aquesta manera la importància de la sobirania alimentària en moments excepcionals.

Feblesa: la percepció de la distribució agroecològica. Des dels projectes de distribució agroecològica tenen la percepció que se'ls llegeix, tant per part de les consumidores com de les productores, com a intermediaris que busquen el lucre quan podrien ser un agent clau per escalar el model de consum agroecològic. A la vegada, els projectes productius que compten amb la seva pròpia distribució, molts cops assumeixen els costos d'aquesta internament sense repercutir-los en el producte final. Aquesta dinàmica s'ha vist agreujada durant el confinament en que la distribució a domicili ha estat molt més present i molts cops s'ha assumit per part de productores. Això ha fet que l'augment en la demanda no sempre hagi portat associat un augment dels beneficis.

Repte: cal resignificar la distribució ecològica. Una clau per poder escalar el model és que tant consumidores com productores posin en valor la importància de la distribució per tal de buscar models on aquesta es tingui en compte i s'assumeixi com a part del cost del producte.

Cal desplegar estratègies per consolidar l'augment del consum agroecològic

Repte: consolidar l'augment del consum agroecològic. Durant el confinament hi ha hagut un augment notable del consum agroecològic. Aquest augment s'ha donat tant per l'increment en la despesa en la cistella, ja que totes les menjades es feien a la llar, com per l'apropament de noves consumidores. Un dels principals reptes ara és, doncs, consolidar aquest augment amb diferents estratègies.

- Estratègia comunicativa: la consolidació del nou perfil de consum pot estar vinculada amb una millora de la comunicació, per tal de diferenciar l'aposta agroecològica de la distribució dominant, que ha convencionalitzat el discurs (caldrà diferenciar, sobretot, en aspectes com la salut, el sabor, les implicacions socials i ambientals de la compra, la transparència dels costos dels serveis, etc.).
- Vincle amb la restauració: alguns projectes, com la Bajoca, ja estan engegant projectes d'articulació amb projectes de restauració per introduir els productes agroecològics als menús i fer-ne difusió. Aquesta estratègia pot ser clau per ampliar el consum agroecològic, diversificant els canals a través dels quals accedeixen les consumidores.
- Adaptació dels horaris de recollida: un dels limitadors a l'hora d'accedir a productes de proximitat que esgrimeixen les persones que s'hi apropen a través de grups de consum és la incompatibilitat horària amb els models de consum actuals.

ESS i agroecologia: una aliança indispensable per abordar reptes compartits

Oportunitat: aliança entre l'ESS i l'agroecologia. Durant el primer confinament hi ha hagut accions de suport a l'agroecologia impulsades per entitats vinculades amb l'agroecologia però també amb l'ESS. Per exemple, el projecte d'Abastiment agroecològic (Arran de Terra i Pam a Pam) o l'informe d'impacte de la covid-19 en els circuits curts de comercialització (Pam a Pam ha desenvolupat els apartats de distribució i consum). Aquestes accions ja ens donen un primer tast de la potencialitat d'unir forces i generar un apropament entre els dos moviments que, com ja s'apuntava a l'informe *Sembrem transformació*, tenen diferents aspectes en els quals retroalimentar-se. D'una banda, seria interessant que més enllà de consumidores i distribuïdores, les productores també sentissin que l'ESS pot ser un paraigües on se senten reconegudes i amb el qual els és útil articular-se. De l'altra, aquest acostament permetria una ruralització de l'ESS, que fins al moment s'ha mantingut com un moviment força urbanocèntric, tot i comptar amb cada cop més pes de xarxes territorialitzades i iniciatives de vinculació amb l'àmbit rural com la FESC Rural.

Oportunitat: intercooperació agroecològica. La urgència en què s'han trobat algunes productores i distribuïdores durant el confinament han fet que les xarxes i articulacions que ja existien s'hagin reactivat o reforçat i que n'hagin sorgit altres *ad hoc* per donar resposta al moment viscut. com ara Formatgers en confinament o Del Parc al Plat. Així, una crisi com aquesta s'ha convertit en un catalitzador de la intercooperació dins del sector.

Xarxa
**d'economia
solidària**
de Catalunya

